

A review of research into the Early Middle Ages in Slovenia

Tina MILAVEC

Izvleček

V članku je kratko predstavljena zgodovina raziskav zgodnesrednjeveškega obdobja v Sloveniji z najpomembnejšo literaturo, ne spuščamo pa se v problematiko obdobja. Navedena so glavna najdišča, predvsem naselbine in grobišča, ter raziskave drobnega gradiva.

Ključne besede: Slovenija, zgodnji srednji vek, zgodovina raziskav

Abstract

The article presents an overview of the history of research into the Early Medieval period in Slovenia with the relevant literature, but does not discuss specific problems. The main medieval sites are mentioned in the text, mostly settlements and cemeteries, along with works that discuss small finds.

Keywords: Slovenia, Early Middle Ages, history of research

INTRODUCTION AND A SHORT HISTORY OF RESEARCH¹

The Early Medieval period is placed between the 7th and 11th centuries for the convenience of this review which attempts to bridge the gap between the article about the research of the Late Antiquity by Slavko Ciglenečki in the 50th volume of *Arheološki vestnik*² and the one about the archaeology of the High-and Post Medieval period by Katja Predovnik and Tomaž Nabergoj in the next volume of this publication. We do not wish to reopen discussions about the timelines and the appropriate naming of archaeological periods, since much has already been said and written on this

subject.³ We comprehend the Early Middle Ages as the period between the gradual settlement of the Slavs and the consequent change in the settlement pattern in Slovenia and the period marked by the lack of grave goods, gradual feudalization after the Hungarian defeat at Augsburg, the beginning of castle architecture and the development of the church organisation of the territory under discussion.

Among the problematic points in the research of the Early Medieval period are the definitions of ethnicity. The discussions on the ethnicities and identities are numerous but they are still caught between the two extremes, the rigidity of the cultural-historic approach and the fluid identities of the Vienna school.⁴ For this reason we use the

¹ Reviews of the development of archaeology in Slovenia: Gabrovec 1971; Pleterski 1997; Novakovič, Lovenjak, Budja 2004; Hrovatin 2006; and of the research of the Early Middle Ages: Knific 1980.

² Ciglenečki 1999.

³ Kastelic 1957; Mirnik Prezelj 1998; Knific 2001. Among the most recent: Graham-Campbell 2007, 17–18.

⁴ An overview: Mirnik Prezelj 2000; *cf.* also: Brather 2004; Brather 2007; Brather 2008.

terms “Slavic” and “Early Medieval” as covering the time between the 7th and 11th centuries and the space where according to historical sources the Slavs are supposed to have settled. The terms “Avar” and “Frankish” are used in the same sense.

The research of the Early Medieval period in Slovenia began in the second half of the 19th century, when the first necropolises were discovered which remained long afterwards the main phenomenon of the Early Medieval archaeology in Slovenia (1878 Roje near Moravče,⁵ 1894 Brdo near Bled⁶). This first period of research was marked by the attempts at defining the small finds and most of all by the nationalistic explanations of the ethnicity of its bearers.⁷ Until WW I, the research was led by the German and Austrian schools of archeology.⁸ Between the wars there was, understandably, a period of quiet, with the exception of, for example, the excavations of Rajko Ložar on Gradišče above Bašelj and the subsequent publication of the ceramic material.⁹

After WW II, Slovene researchers took the lead and systematic research began, mostly of necropolises (1946 Ptuj castle,¹⁰ 1948 Pristava near Bled,¹¹ 1950 Turnišče near Ptuj,¹² 1953 Kranj church of St. Kancijan¹³), but also studies of small finds and typologies of the archaeological cultures.¹⁴

The main period of development of the Early Medieval archaeology in Slovenia was between the 1950's and the 1980's. In the National museum of Slovenia a *Center za zgodnj srednjeveške in staroslovanske študije* [Centre for Early Medieval and Slavic studies] was established in 1961, led by Vinko Šribar and Vida Stare.¹⁵ From 1970 on the Centre was joined to the Department of Archaeology at the National Museum, and in 1977 it was renamed *Center za srednjeveške študije Narodnega muzeja* [Centre for Early Medieval studies of the National museum].¹⁶ It existed until 1987.

In 1961 the first typology of small finds was published by Paola Korošec.¹⁷ On the Slovene day of the 7th Congress of the Yugoslavian Archaeological Society in Ljubljana in 1963, Jože Kastelic presented the theoretical foundations of Early Medieval research in Slovenia. He presented the plan of research which marked the following period mostly by systematic research of necropolises.¹⁸ At the end of the 1960's the first results were presented at two colloquia on the Early Middle Ages (*Kolokvij o zgodnjem srednjem veku* [Colloquium on the Early Middle Ages], Ljubljana 1965 and *Kolokvij o zgodnjem srednjem veku* [Colloquium on the Early Middle Ages], Kranj 1969)¹⁹ and in 1968 the 1400th anniversary of the arrival of the Slavs was celebrated.

At the beginning of the 1970's the excavated material was presented at two exhibitions. In 1971 the Centre for Early Medieval studies presented a 15-year research programme (together with the Slovenian Archaeological Society) and prepared an exhibition in Ljubljana named *Zgodnji srednji vek v Sloveniji* [The Early Middle Ages in Slovenia].²⁰ In 1974 the Centre prepared another exhibition in cooperation with museums from Carinthia, Austria and Friuli, named *K zametkom slovenske kulture* [Towards the origins of Slovenian culture].²¹ In the same year the congress *Materialna kultura karantansko-ketlaškega kroga in sosednje pokrajine v tem času* [The material culture of the Carantanian-Köttlach circle and the neighbouring countries in this period] was organised in Koper on the 1170th anniversary of the Rižana Placit.²²

In 1976 Drago Svoljšak and Timotej Knific published an overview of the Early Medieval sites of the Vipava valley,²³ and in 1979 the most important work on the Early Medieval material culture *Zgodnj srednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov* [The Early Medieval Archaeology of the Carantanian Slavs] was published by Paola Korošec.²⁴ The responses of her colleagues were published two years later in *Arheološki vestnik*.²⁵

⁵ Deschmann, Hochstetter 1880, 72; Szombathy, Toldt 1903; Pečnik 1904, 29.

⁶ Müllner 1894, 114–115; Šmid 1908, 26–27.

⁷ E.g. Reinecke 1897; Dinklage 1941.

⁸ History of research until WW I: Pleterski 2001.

⁹ Ložar 1939.

¹⁰ Korošec 1947, 7–27; Korošec 1948; Korošec 1950.

¹¹ Kastelic, Škerlj 1950, Kastelic 1960a.

¹² Korošec, Korošec 1953.

¹³ Kastelic 1960b.

¹⁴ Korošec 1947; Korošec 1951; Korošec 1952.

¹⁵ Kastelic 1964–1965, 119.

¹⁶ Stare 1993.

¹⁷ Korošec 1961.

¹⁸ Kastelic 1964–1965.

¹⁹ Papers of both colloquia were published in *Arheološki vestnik*, of the first in volume 18 (1967) and of the second in volume 21–22 (1970–1971).

²⁰ Stare 1993, 29.

²¹ Stare 1993, 30.

²² Papers of this colloquium were published in *Balcanoslavica* 4, 1975.

²³ Svoljšak, Knific 1976.

²⁴ Korošec 1979.

²⁵ *Arheološki vestnik* 32, 1981.

In the 1980's research focused on the hilltop settlements, which for a long time seemed to end no later than the year 600, even though it was exactly on these settlements that the most representative metal finds from the discussed period were found. The need for later dating was emphasised by rich metal finds, discovered by non-professionals, a part of which was also brought to museums in the 1990's, mostly to the National Museum of Slovenia.²⁶

A new period of Early Medieval field research began at the end of the 1990's, when extensive excavations began on the motorway building sites. Finally in Štajerska and Prekmurje traces of the earliest Slavic settlement were discovered and at the same time remains of Early Medieval settlements, very rare until then.

In 1999 the large necropolis on Ptuj castle was published anew by Paola Korošec.²⁷ In the same year a review of the archaeology in Slovenia for the publication *Zakladi tisočletij* [The treasures of millennia] was published by the researchers from the National Museum of Slovenia and the Institute of Archaeology of the ZRC SAZU (SRC SASA). The chapters on the Early Medieval period were written by Andrej Pleterski and Timotej Knific.²⁸ Late Antique and Early Medieval small finds were presented at the exhibition *Od rimljanov do Slovanov* [From the Romans to the Slavs] in the National Museum of Slovenia in Ljubljana in 2000. Many artefacts were published for the first time in the exhibition catalogue.²⁹ In 2000 the papers from the colloquium *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo* [Slovenia and the neighbouring countries between the Antiquity and the Carolingians] were published, among them many valuable reviews of the discussed period from various viewpoints, from archaeology to history, church history and etymology.³⁰

The territory of present-day Slovenia is included in the overview of the Late Antique and Early Medieval Koroška (Carinthia) by Paul Gleischer.³¹

In 2002 the newly discovered traces of the earliest Slavic settlement were presented in a collection of papers edited by Mitja Guštin *Zgodnji*

Slovani. Zgodnj srednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp [The early Slavs. Early Medieval pottery on the fringes of the Eastern Alps]³² and in next year also in *Zemlja pod našimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih* [The earth under our feet. Archaeology on Slovenian motorways. Guide to the sites].³³ In 2004, on the anniversary of the first mention of Bled in the written sources, a collection of papers was published, *Bled, 1000 let* [Bled, 1000 years], where summaries of the archaeological research of the Blejski kot region in Late Antiquity and the Early Middle Ages were presented by Timotej Knific and Andrej Pleterski.³⁴

In recent years the research of the discussed period also began to focus on the heights, since settlement remains were found on high mountain pastures where research is mostly still in course.³⁵

Among the latest achievements in 2008 we can mention the first part of the monograph about the settlement at Pristava near Bled³⁶ and the book on Slavic cooking and kitchenware by Andrej Pleterski.³⁷ Also very important are his newly- and rediscovered Slavic cremation burials of the 7th and the 8th centuries in Slovenia.³⁸ Among the very latest publications is the second volume of the Early- and High-Medieval research on the motorway routes, *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino* [Middle Ages. Archaeological research between the Adriatic and the Pannonian plain], edited by M. Guštin.³⁹

It also seems important to mention the studies on the ethnogenesis,⁴⁰ religious landscape and mythological beliefs of the early Slavs⁴¹ which are collected in the periodical publication *Studia Mythologica Slavica*.

SETTLEMENTS

The research of the Early Medieval settlements had since the beginnings been overshadowed by the

²⁶ Ciglenečki 1992; Svoljšak *et al.* 1993–1994; Karo 2007.

²⁷ Korošec 1999.

²⁸ Aubelj 1999.

²⁹ Bitenc, Knific 2001.

³⁰ Bratož 2000.

³¹ Gleirscher 2000.

³² Guštin 2002.

³³ Djurić *et al.* 2003.

³⁴ Knific 2004a; Pleterski 2004.

³⁵ Horvat 2006a, 2006b; Ogrin 2006; Pleterski 2006.

³⁶ Pleterski 2008a.

³⁷ Pleterski 2008b.

³⁸ Pleterski 2008c.

³⁹ Guštin 2008.

⁴⁰ Pleterski 1990a.

⁴¹ E.g. Pleterski 1996.

necropolises. Between WW I and II, Rajko Ložar excavated Gradišče above Bašelj and recognized the pre-Slavic and Slavic phase of the settlement, but owing to the war the prepared excavation report was not published until half a century later.⁴²

In the 1960's research focused on settlements but they did not prove to be Early Medieval.⁴³ The best examples of researched and at least partly published settlements are thus Koper (Kapucinski vrt),⁴⁴ Ančnikovo gradišče,⁴⁵ Tinje above Loka near Žusem⁴⁶ and Pristava near Bled.⁴⁷

The Slavic settlement greatly altered the settlement pattern of Slovenia. Despite the slow Slavic progress through decades or even centuries, the Late Antique settlements show a reasonably simultaneous conclusion at the end of the 6th or during the 7th century. At least for some sites (e.g. Kranj, Pristava near Bled, Tinje), continuity and contact between the autochthonous Romanized inhabitants and new Slavic settlers can be proven in the 7th century.⁴⁸ Most probably the same case will prove for other Late Antique settlements (e.g. Rifnik, Mokronog⁴⁹).

That the Slavs also settled on empty territory is shown on sites such as Popava near Murska Sobota where the newcomers retained cremation burial well into the 8th century.⁵⁰

The settlement pattern of the earliest Slavic period is rather poorly known: the first traces were discovered during the motorway excavations in the late 1990's in Štajerska (Slivnica, Spodnje Hoče, Pobrežje)⁵¹ and Prekmurje (Grofovsko,⁵² Nova tabla,⁵³ Močna on Pesnica,⁵⁴ Popava I,⁵⁵ Pod Kotom – south near Krog⁵⁶ and north near Krog,⁵⁷ Kotare – base,⁵⁸ Pod Kotom – road,⁵⁹ Nedelica⁶⁰), also in

the vicinity of Ljubljana (Dragomelj,⁶¹ Podgorica,⁶² Pržanj⁶³) in Dolenjska (Zagorica,⁶⁴ Kampilje – Pod malnom⁶⁵) and Gorenjska (Peračica⁶⁶). These new sites are presented in the above mentioned publications *Zgodnji Slovani* (2002), *Zemlja pod vašimi nogami* (2003) and *Srednji vek* (2008).⁶⁷

The earliest settlement is also indicated by the newly- and rediscovered cremation burials of the 7th and 8th centuries which were published by Andrej Pleterski.⁶⁸

The majority of sites, mainly necropolises, from the time between the 8th and 11th centuries, are situated in Gorenjska and Štajerska. The settlement of other parts of Slovenia is less well known, which is also the consequence of the state of research. The fewest sites can be found in southwestern Štajerska, Notranjska, Bela krajina and Suha krajina.

Among the largest centres we can mention Kranj and Ptuj, where remains of churches and large number of graves or necropolises from the discussed period were found. The status of these two settlements is under discussion among the historians, perhaps they can already be seen as non-agrarian settlements, therefore embryo of medieval towns.⁶⁹ Countryside settlement is mostly recognisable through necropolises, village graveyards and since the 9th century, also churchyard necropolises.

The most researched part of Slovenia is certainly Blejski kot, which was systematically investigated over several decades by Stane Gabrovec,⁷⁰ Jože Kastelic,⁷¹ Andrej Valič,⁷² Timotej Knific and Andrej Pleterski, who dealt with the Early Medieval settlement of Gorenjska from various viewpoints.⁷³ An overview of the settlement was prepared by T. Knific for the volume *Bled, 1000 let*,⁷⁴ and the last overview of research and settlement of Blejski

⁴² Knific 1999a.

⁴³ Ciglencečki 1981.

⁴⁴ Cunja 1996.

⁴⁵ Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002, 72–73.

⁴⁶ Ciglencečki 2000.

⁴⁷ Pleterski 2008a.

⁴⁸ Knific 1988; Sagadin 1998.

⁴⁹ Pleterski, Belak 2002a.

⁵⁰ Šavel 2008.

⁵¹ Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002.

⁵² Novšak 2002a.

⁵³ Guštin, Tiefengraber 2002; Pavlovič 2008.

⁵⁴ Tica 2008a.

⁵⁵ Cipot 2008.

⁵⁶ Šavel 2002.

⁵⁷ Kerman 2008.

⁵⁸ Kerman 2002.

⁵⁹ Tušek 2002.

⁶⁰ Lazar 2008.

⁶¹ Turk 2002.

⁶² Novšak 2002b.

⁶³ Hrovatin, Turk 2008.

⁶⁴ Vičič *et al.* 2002.

⁶⁵ Tica 2008b.

⁶⁶ Unpublished.

⁶⁷ Guštin 2002; Djurić *et al.* 2003; Guštin 2008.

⁶⁸ Pleterski 2008c.

⁶⁹ Kosi 2005, Kosi 2009.

⁷⁰ Gabrovec 1960.

⁷¹ Kastelic 1960a, Kastelic 1989.

⁷² Valič 1964, Valič 1969.

⁷³ Knific 1983, Pleterski 1984, Pleterski 1986, Pleterski 1989, Pleterski 2004.

⁷⁴ Knific 2004a.

kot was prepared in the publication of the Early Medieval settlement of Pristava near Bled by the same author.⁷⁵

The settlement of Kranj and Gorenjska was dealt with by Jože Kastelic,⁷⁶ Andrej Valič⁷⁷ and lastly by Milan Sagadin in his doctoral thesis *Od Karnija do Kranja. Arheološki podatki o razvoju poselitve v antičnem in zgodnj srednjeveškem obdobju* [From Carnium to Kranj. Archaeological data on the settlement development in the Antiquity and the Early Middle Ages].⁷⁸

The earliest Slavic settlement of Štajerska (lowland settlements of Spodnje Hoče and Slivnica near Maribor, and the resettlement of Late Antique hilltop settlements of Tinje, Ančnikovo gradišče, Brinjeva gora and Zbelovska gora) was discussed by Slavko Ciglenečki in Mira Strmčnik Gulič.⁷⁹ To these sites we can add some individual finds which indicate the occupation of Poštela and Stari grad above Radlje on Drava in the 9th to 10th centuries.⁸⁰ The settlement of Ptuj and the immediate vicinity is so far indicated by the necropolises, with the exception of the site of Štuki – Marof where settlement structures of the 8th and 9th centuries were found⁸¹ and the site of Turnišče with some unspecified settlement structures.⁸²

In the vicinity of Ljubljana the lowland settlements of Dragomelj,⁸³ Pržanj⁸⁴ and Podgorica⁸⁵ were recently discovered, and two strap ends from the Avar period were found on the hilltop site of Hom above Sora.⁸⁶

South-eastern Slovenia appears empty at the moment, at least as far as lowland settlement is concerned. Still, among the most interesting sites indicating the contact between the Romanized population and the Slavic newcomers are the settlement and necropolis of Mokronog. The necropolis shows the persistence of the autochthonous population well into the 7th century, and the settlement pottery indicates the mixing of

old and new technologies.⁸⁷ At least short phases of use are also shown by individual finds on the hilltop settlements of Korinjski hrib,⁸⁸ St. Lambert at Pristava above Stična,⁸⁹ Gradec near Velika Strmica⁹⁰ and Zidani gaber above Mihovo.⁹¹

The settlement of Primorska and the Coast, where the Slavs arrived only after the joining of the Lombard Friuli and the Byzantine Istria to the Frankish Empire at the end of the 8th century, is not well known. An overview of the sites of the Vipava valley was published in 1976 by Drago Svoljšak and Timotej Knific.⁹² The remains of settlement of the autochthonous population were found in Ajdovščina⁹³ and on St. Katarina above Nova Gorica,⁹⁴ one settlement structure at Gojače – Boršt⁹⁵ and one on St. Pavel above Vrtovin.⁹⁶ Also, settlement finds from Koper⁹⁷ and Piran must be mentioned.⁹⁸ An especially interesting find is an 8th century shield buckle from Ajdovščina above Rodik.⁹⁹ Later Slavic settlement of this part of Slovenia is so far tracable only through necropolises (see below).

Recently the research has been focusing on the mountain region. Excavations on high mountain pastures (Zadnji Vogel, Klek, Pečana,¹⁰⁰ Krvavec¹⁰¹) have shown to what altitudes the Early Medieval settlement actually reached.

A special phenomenon of the end of the 8th and the 9th centuries are short later phases of occupation of the Late Antique hilltop settlements such as Zbelovska gora, St. Lambert near Pristava above Stična, and Ajdna above Potoki. Among the settlement ruins individual metal finds, pottery and – rarely – remains of settlement structures can be found. What is common to these finds is that they are mostly weapons and richly ornamented horse equipment and rider's fittings, that is to say, luxury artefacts and not objects of everyday use. This

⁷⁵ Knific 2008a.

⁷⁶ Kastelic 1960b.

⁷⁷ Valič 1967.

⁷⁸ Sagadin 2008.

⁷⁹ Ciglenečki 2000, 153–156; Ciglenečki, Strmčnik Gulič 2002.

⁸⁰ Karo 2007, 93–94, 120.

⁸¹ Ritonja 2008, 42.

⁸² Jevremov 1974.

⁸³ Turk 2002.

⁸⁴ Hrovatin, Turk 2008.

⁸⁵ Vičič *et al.* 2002.

⁸⁶ Ciglenečki 1994, pl. 10b: 1–2.

⁸⁷ Pleterski, Belak 2002.

⁸⁸ Ciglenečki 1994, pl. 9: 14.

⁸⁹ Karo 2007, 123–124.

⁹⁰ Karo 2007, 47.

⁹¹ Karo 2007, 143–145.

⁹² Svoljšak, Knific 1976.

⁹³ Svoljšak, Knific 1976, 53–54.

⁹⁴ Svoljšak, Knific 1976, 21, 59.

⁹⁵ Svoljšak, Knific 1976, 56–57.

⁹⁶ Svoljšak 1985; Karo 2007, 124–126.

⁹⁷ Cunja 1996.

⁹⁸ Snoj, Novšak 1992.

⁹⁹ Murgelj 2000, 50, pl. 4: 1.

¹⁰⁰ Ogrin 2006.

¹⁰¹ Pleterski 2006; Pleterski, Peršič 2008.

phenomenon, of which the most notable example is Gradišče above Bašelj, is contemporaneous with the burial of the Sebenje hoard, the frequent and turbulent military actions on the eastern border of the Frankish Empire around the year 800, and the resistance of Ljudevit around 821–822,¹⁰² but it is not yet sufficiently explained.¹⁰³

Early Medieval forts are practically unknown. Apart from the obvious cases of Kranj and Ptuj, the existence of a fort at Rakova Jelša at the confluence of the Ižica and Ljubljana, which is indicated by a large amount of spearheads found in the Ljubljana, is probable.¹⁰⁴

CHURCHES

The existence of church buildings is often indicated by Early Medieval graves found around later churches, but actual architectural remains are seldom found. Known examples are the churches of St. Jurij near Legen,¹⁰⁵ St. Marija on the island of Bled,¹⁰⁶ St. Jurij in Batuje,¹⁰⁷ St. Jurij in Ptuj,¹⁰⁸ and the chapels of St. Jurij and Martin on Svete gore.¹⁰⁹

An overview of the earliest Early Medieval churches in the south-eastern Alpine region between the 8th and 10th centuries was written by Andrej Pleterski and Mateja Belak.¹¹⁰ They used different types of sources, archaeological (graves, architectural remains), written sources and the remains of architectural elements with interlace decoration. They maintain that some churches on the territory of the present-day Slovenia – their so-called Carniolian group (VII) and the structures on Svete gore – show signs of continuity from the Late Antiquity. The main period of building of Early Medieval churches was in the 9th century, but the development was prevented by the Hungarian invasions at the end of the century.

The remains of architectural elements with interlace decoration, and the question of the first church buildings in stone (*e.g.* Slivnica pri Mari-

boru, Koper, Piran, Batuje), were dealt with by Milan Sagadin,¹¹¹ Ivan Stopar,¹¹² Kurt Karpf¹¹³ and Matej Župančič.¹¹⁴

NECROPOLISES

Many necropolises were discovered very early in the 19th century yet research continued systematically only after WW II, when many important sites were excavated – for example Pristava near Bled, Ptuj castle and others.

The material from the Pristava I necropolis aroused an interesting discussion about who was buried at this necropolis. The excavator Jože Kastelic believed that it was the Slavs of the 7th century, Josip Korošec opted for the Lombards, and Božo Škerlj was of the opinion that it was the “old population”, descendants of the Illyrians, and he was basically right.¹¹⁵ Joachim Werner recognized the autochthonous Romanized population, and after a time other researchers also agreed.¹¹⁶

Not long ago Slavic cremation burials of the 8th and 9th centuries¹¹⁷ such as are typical of the Slavic lands (*e.g.* Poland, Czech Republic, Slovakia), were discovered and rediscovered among the excavated material. Recent research shows that after the contact with the Romanized population some newcomers soon adopted the custom of inhumation burial (such as at Pristava near Bled¹¹⁸). Some groups, which settled away from existing settlements of the Romanized population, retained the old customs of cremation burials (for example Popava near Murska Sobota¹¹⁹).

Between the end of the 7th to 11th century small or medium size inhumation necropolises are typical of Slovenia. In the beginning they are concentrated near the villages and later, somewhere between the 9th to 10th century, they move to the mostly newly founded churches. Some church necropolises have remained in use practically until today, while on others the burial practice ceased between the 11th to 12th century. Small shifts in necropolis location are also visible before that date, most probably at

¹⁰² Knific 1999a.

¹⁰³ Ciglencečki 1989–1990, 161; Ciglencečki 1992; Karo 2007.

¹⁰⁴ Knific 2009, 125.

¹⁰⁵ Strmčnik Gulič 1994.

¹⁰⁶ Šribar 1967.

¹⁰⁷ Svoljšak, Knific 1976, 60–77; Knific 2005.

¹⁰⁸ Tomanič Jevremov 1997.

¹⁰⁹ Korošec 1970–71; Korošec, Korošec 1973; Stopar 1977; Zadnikar 1982, 441–448.

¹¹⁰ Pleterski, Belak 1995.

¹¹¹ Sagadin 1981.

¹¹² Stopar 1987.

¹¹³ Karpf 2000.

¹¹⁴ Vidrih Perko, Župančič 2003, 471–472.

¹¹⁵ Šašel Kos 2005, 219–247.

¹¹⁶ Knific 2008a, 25.

¹¹⁷ Pleterski 2008c.

¹¹⁸ Pleterski 2008c, 36.

¹¹⁹ Šavel 2008, 69.

the beginning of the 9th century. They are noticeable in the spatial separation of necropolises with only Carantanian or mostly Kottlach material. These changes can be explained by the gradual christianisation and organized discontinuance of the old habits and customs.¹²⁰

The custom of adding grave goods more or less ceased in the 11th century, although longer use is visible in the eastern part of Slovenia, which was at the time under Hungarian rule, or on the border territory. This part of Slovenia is marked by the necropolises with Belo Brdo material between the 10th to 12th century. These necropolises show Hungarian influence and have a development of their own. New village necropolises appear here at a time when church necropolises were already compulsory in the west of the country.¹²¹

In western Slovenia there are the necropolises at the church of St. Marija in Bovec,¹²² the church of St. Urh in Tolmin,¹²³ and around Bohinj there are the necropolises of Žale and "Na Podonjicah" near Srednja vas.¹²⁴ Sites multiply in and around Blejski kot: Žale and Brdo,¹²⁵ Mlino,¹²⁶ Pristava,¹²⁷ Castle (Na sedlu),¹²⁸ Zasip (Na žalah),¹²⁹ Otok,¹³⁰ Bodešče,¹³¹ Žirovnica,¹³² Doslovče,¹³³ Begunje,¹³⁴ Predtrg near Radovljica,¹³⁵ Smokuč¹³⁶) and Kranj (St. Kancijan,¹³⁷ Iskra,¹³⁸ Gorenja Sava, Srednje Bitnje¹³⁹). The necropolis at the church of St. Mihael in Menges¹⁴⁰ was destroyed and is not well known; better known are the necropolises from the 10th and 11th centuries on Mali grad in Kamnik,¹⁴¹

Carantanian and Kottlach necropolis in Komenda¹⁴² and by the Ljubljana church of St. Peter.¹⁴³ Among the latest finds is the grave from the end of the 8th or the beginning of the 9th century from Dolsko near Ljubljana.¹⁴⁴

South-eastern Slovenia is rather empty: apart from Svete Gore¹⁴⁵ and Roje near Moravče,¹⁴⁶ there are also the necropolises of Camberk¹⁴⁷ and Dobova (Sela,¹⁴⁸ Humek,¹⁴⁹ "Na gomilicah"¹⁵⁰) and shortly mentioned finds of graves from Ježce near Šmartno near Litija, Muljava, around the parish churches in Trebnje and Strahovlje near Zagorje.¹⁵¹

In Koroška the necropolis from the 8th and 9th century in Puščava near Stari trg¹⁵² was most probably moved to the church of St. Jurij near Legen.¹⁵³

There are again more known sites in Štajerska, around Ptuj (Castle,¹⁵⁴ Turnišče¹⁵⁵) and Brezje above Zreče.¹⁵⁶ Graves with Belo Brdo material can be found in Središče on Drava,¹⁵⁷ Spodnja Hajdina,¹⁵⁸ above the Roman villa rustica in Radvanje¹⁵⁹ and in Zgornji Duplek.¹⁶⁰ The surroundings of Murska Sobota yielded the necropolis of the settlement of Nova tabla,¹⁶¹ cremation necropolis in Popava,¹⁶² and graves of the 11th to 12th centuries in Veržej.¹⁶³

Primorska shows an interesting situation: there are two late Lombard necropolises in Bilje¹⁶⁴ and Solkan¹⁶⁵ and some graves of the Romanized population of the 7th to 8th century in Nova

¹²⁰ Sagadin 1987, 68–69.

¹²¹ Knific, Tomanič Jevremov 2005.

¹²² Svoljšak 2002, 274.

¹²³ Knific, Žbona-Trkman 1990.

¹²⁴ Valič, Gabrovec 1975; Vičič 1983.

¹²⁵ Müllner 1894, 114–115; Šmid 1908, 26–27; Knific 2008a, 21–22.

¹²⁶ Knific 2004a, 106–107; Knific 2008a, 22.

¹²⁷ Knific 2008a, 24–25.

¹²⁸ Valič 1964; Valič 1969; Knific 2008a, 22.

¹²⁹ Knific, Pleterski 1993; Knific 2008a, 23–24.

¹³⁰ Knific 2008a, 22.

¹³¹ Knific, Pleterski 1981; Knific 2008a, 22–23.

¹³² Korošec 1979, 77.

¹³³ Unpublished, note in newspaper Delo 14. 7. 2006, page 7.

¹³⁴ Knific 1978.

¹³⁵ Pleterski 1990b.

¹³⁶ Valič 1962–1963; Sagadin, Svoljšak 2006.

¹³⁷ Valič 1967; Valič 1978.

¹³⁸ Sagadin 1987.

¹³⁹ Valič 1962–1963; Knific 1975.

¹⁴⁰ Šmid 1908, 33; Vuga 1975; Knific 199b.

¹⁴¹ Sagadin 2001; Štular 2007; Štular 2008, 144–145.

¹⁴² Sagadin 2006.

¹⁴³ Ložar 1937; Korošec 1953; Slabe 1980–1981.

¹⁴⁴ Klasinc 2008.

¹⁴⁵ Korošec 1969; Korošec, Korošec 1973; Korošec 1976.

¹⁴⁶ Deschmann, Hochstetter 1880, 72; Szombathy, Toldt 1903; Pečnik 1904, 29.

¹⁴⁷ Breščak 2002.

¹⁴⁸ Korošec 1954.

¹⁴⁹ Guštin 1990.

¹⁵⁰ Stare 1960.

¹⁵¹ Korošec 1979, 33, 49, 70, 76.

¹⁵² Pleterski, Belak 2002b.

¹⁵³ Strmčnik Gulič 1994.

¹⁵⁴ Skrabar 1910, Korošec 1950, Korošec 1999.

¹⁵⁵ Korošec, Korošec 1953; Jevremov 1975.

¹⁵⁶ Pahič 1967.

¹⁵⁷ Korošec 1947, 36–43; Bitenc, Knific 2001, kat. 385–388; Knific, Tomanič Jevremov 2005.

¹⁵⁸ Skrabar 1912; Korošec 1947, 28–35.

¹⁵⁹ Strmčnik Gulič 1990.

¹⁶⁰ Ciglenečki, Knific 1979.

¹⁶¹ Guštin 2008a.

¹⁶² Šavel 2008.

¹⁶³ Korošec 1979, 73.

¹⁶⁴ Osmuk 1987.

¹⁶⁵ Knific, Svoljšak 1984.

Gorica,¹⁶⁶ Gojače (Boršt and Morlek),¹⁶⁷ by the churches of St. Peter in Vitovlje¹⁶⁸ and Tabor near Tomaj.¹⁶⁹ Very interesting - but unfortunately still partly unpublished - remains the autochthonous and Slavic necropolis in Predloka.¹⁷⁰ The arrival of the Slavs is indicated by the graves of the 9th to 11th centuries at the churches of St. Jurij in Batuje¹⁷¹ and in Ločnik.¹⁷²

Some regions seem empty at the moment, for example Notranjska (the excavations of Mehtila Urleb next to churches did not yield Early Medieval finds,¹⁷³ but one Early Medieval grave probably from the 7th to 8th century was found in Dane at Stari trg near Lož¹⁷⁴). The same situation is present in Suha krajina and Bela krajina (some finds from around the church in Črnomelj are published¹⁷⁵), but it is expected that the settlement pattern will change with new research.

SMALL FINDS

Most of the known small finds of the Early Medieval period come from the above mentioned necropolises, as the research of the settlements is still at the beginning. A large group of finds is represented by the individual finds from the Late Antique hilltop settlements and a smaller one by the finds from the river Ljubljana.¹⁷⁶

It was the jewellery which represented the basis for the elaboration of the chronological schemes of the period under discussion. The first to attempt this were Josip and mainly Paola Korošec, who created the first typology of the material and the division into the Carantanian and the Kottlach phases between the 7th and 10th centuries in the 1960's and the 1970's.¹⁷⁷

In the time between their publications the material was discussed at two colloquia on the Early Middle Ages in Slovenia, of which the pro-

ceedings were published in *Arheološki vestnik* 18 and 21–22.

In 1980 the summary of the doctoral thesis of Jochen Giesler was published. He proposed new phasing of the material (phases pre-Kottlach, Kottlach I and Kottlach II) and moving the dating to approximately 150 years later (between cca. 800–1050).¹⁷⁸

In 1974, in his paper on the horizontal stratigraphy and later in his doctoral thesis (*Bled v zgodnjem srednjem veku. Arheološko proučevanje naselitve v mikroregiji* [Bled in the Early Middle Ages. Archaeology of a microregion], 1983), Timotej Knific presented his dating of the material, which was based on the division of the material of Paola Korošec, into three phases: Carantanian, transitional and Kottlach phase and changed the date of the beginning of the Carantanian phase to a later time.¹⁷⁹

The last person to have dealt with the typology of the Carantanian and Kottlach material was Andrej Pleterski, who further divided the phases of T. Knific according to the results of his analysis of the Blejski grad necropolis (Sedlo).¹⁸⁰

This is an appropriate place to mention that foreign researchers are still using the chronology of Jochen Giesler, which leads to complications because the dating does not match the rest of the European chronologies, and many authors have realised that south-eastern Alpine chronology is problematic.¹⁸¹ Therefore new publications of the dating of the Carantanian and Kottlach material is more than welcome.

Only a few finds from the Avar period have been found in Slovenia. They belong mostly to the time of the later khaganate, that is the end of the 8th century, and they were most often found as individual finds on the Late Antique settlements.¹⁸² Presumably they were obtained by the inhabitants after Charlemagne's successful conquest of the Avar ring.

Also, mostly on the hilltop settlements, there is a rich horizon of finds of Carolingian character. The most eminent example of this phenomenon is Gradišče above Bašelj where a surprising quantity of very rich finds of mostly military and horse equipment from the end of the 8th and from the

¹⁶⁶ Svoljšak, Knific 1976, 58.

¹⁶⁷ Svoljšak, Knific 1976, 12–20, 57–58.

¹⁶⁸ Svoljšak, Knific 1976, 60.

¹⁶⁹ Moser 1906, 140; Moser 1906a, 177.

¹⁷⁰ Boltin-Tome 1986.

¹⁷¹ Svoljšak, Knific 1976, 60–77; Knific 2005.

¹⁷² Svoljšak, Knific 1976, 77.

¹⁷³ Urleb 1974, 1977.

¹⁷⁴ Slabe 1974.

¹⁷⁵ Korošec 1979, 20, pl. 83–84.

¹⁷⁶ Turk *et al.* 2009.

¹⁷⁷ Korošec 1951; Korošec 1952; Korošec 1961; Korošec 1979.

¹⁷⁸ Giesler 1980.

¹⁷⁹ Knific 1974; 1983.

¹⁸⁰ Pleterski 1982.

¹⁸¹ Cf. Thörle 2001, 90–91, 269.

¹⁸² Ciglenečki 1989–1990; Karo 2007, 146–149.

9th century were found.¹⁸³ Some other hilltop settlements, with the main phase of occupation in Late Antiquity, yielded smaller quantities of similar finds (e.g. Ajdna above Potoki,¹⁸⁴ Zbelovska gora,¹⁸⁵ St. Lambert near Pristava above Stična¹⁸⁶).

Some finds of this period were also found in graves (e.g. Bodešče,¹⁸⁷ Puščava above Stari trg¹⁸⁸).

Even fewer are the finds which can be linked to the (Great) Moravia. Some earrings were found in graves (e.g. Ptuj castle¹⁸⁹ Svete gore above Sotla¹⁹⁰). Even less there are finds which show traces of Hungarian incursions of the end of the 9th and the first half of the 10th century (Ptuj castle graves 13 and 262,¹⁹¹ arrowheads found on Ajdna above Potoki,¹⁹² Pristava near Bled,¹⁹³ Tonovcov grad¹⁹⁴).

The material of the second half of the 10th to 12th century which belongs to the Belo Brdo phase and appears in the north-eastern Slovenia, is included in the work of mostly Croatian archaeologists.¹⁹⁵

Finds that deserve special attention are the Sebenje hoard (including 24 pieces of tools, weapons and horse equipment from the beginning of the 9th century)¹⁹⁶ and the axe-shaped ingot/semimanufacture (a type of currency of the 9th century in northern and eastern Europe) from the river Ljubljanica, both of which are important for research of the Early Medieval trade.¹⁹⁷

Byzantine, Carolingian and Arab coin finds (Ptuj, Koper, Celje – Savinja river, Rečica on Paka (Abasidi),¹⁹⁸ Zagorje on Sava¹⁹⁹) were dealt with by Peter Kos,²⁰⁰ and the most notable objects of

Eastern origin, such as oriental beads, were published by Timotej Knific.²⁰¹

Rare Byzantine finds were discovered on the Coast (Koper²⁰²), and Buzet type earrings on the Coast and inland (Koper,²⁰³ St. Urh in Tolmin,²⁰⁴ Tomaj,²⁰⁵ Solkan,²⁰⁶ Kranj,²⁰⁷ Zbelovska gora²⁰⁸), but the situation on the Coast at the time of Slavic settlement of central Slovenia is not well known. Traces of the Lombard Friuli in the 7th century are indicated by the groups of graves of Lombard soldiers in Bilje and Solkan,²⁰⁹ while later finds (Gojače, Tomaj, Rodik) already indicate Frankish conquest.

The material from the earliest period of Slavic settlement, that is the 7th and the beginning of the 8th century, seems the most problematic so far. Some sites show contact between the autochthonous and the new population, but many questions remain unanswered. Also the material culture of the autochthonous inhabitants is difficult to recognize.

Pottery finds were published first by Rajko Ložar in the 1930's.²¹⁰ Slavko Ciglenečki dealt with the coarseware when he published the site of Tinje nad Loko pri Žusmu. He worked on both, Late Antique and Slavic ceramics, which is of special importance on this site as it indicates contact between the two populations.²¹¹

The prime time of pottery research came after the discovery of the early Slavic sites in Štajerska and Prekmurje during the excavations on motorway routes in the 1990's. The first conclusions of Slovene and foreign authors were published in two volumes, edited by Mitja Guštin, *Zgodnji Slovani*²¹² in *Srednji vek*.²¹³ In the former Timotej Knific collected all the pottery finds from necropolises. Some Early Medieval pottery types were included in the typology of the High Medieval pottery by Benjamin Štular.²¹⁴

¹⁸³ Knific 1999a.

¹⁸⁴ Vidrih Perko, Sagadin 2004; Bitenc, Knific 2001, cat. no. 314.

¹⁸⁵ Bitenc, Knific 2001, cat. nos. 336–340.

¹⁸⁶ Bitenc, Knific 2001, cat. 307.

¹⁸⁷ Knific, Pleterski 1981, pl. 10: gr. 28; pl. 14, 15: gr. 43.

¹⁸⁸ E.g. Pleterski, Belak 2002, pl. 3: 15–18.

¹⁸⁹ Korošec 1999, 50–53.

¹⁹⁰ Korošec 1976, pl. VI: 1,3.

¹⁹¹ Korošec 1999, 70–71.

¹⁹² Karo 2007, fig. 7: 1.

¹⁹³ Pleterski 2008, pl. 30: 17.

¹⁹⁴ Unpublished.

¹⁹⁵ Giesler 1981; Tomičič 1993; Demo 1996; Tomičič 1997; Korošec 1999, 58–69.

¹⁹⁶ Pleterski 1987.

¹⁹⁷ Knific 2004b.

¹⁹⁸ Müllner 1894a.

¹⁹⁹ Müllner 1894b.

²⁰⁰ Kos 1986, 225–232.

²⁰¹ Knific 2008b.

²⁰² Cunja 1996.

²⁰³ Cunja 1996, pl. 1: 9.

²⁰⁴ Knific, Žbona Trkman 1990, fig. 2, pl. 2.

²⁰⁵ Moser 1906.

²⁰⁶ Svoljšak 1986.

²⁰⁷ Valič 1978, gr. 107.

²⁰⁸ Ciglenečki 1994, pl. 3: 19.

²⁰⁹ Knific, Svoljšak 1984; Osmuk 1987.

²¹⁰ Ložar 1939.

²¹¹ Ciglenečki 2000.

²¹² Guštin 2002.

²¹³ Guštin 2008.

²¹⁴ Štular 2007b, 378, pl. 1: types 1 and 2.

At another level of archaeological interpretation the Early Medieval pottery was presented in the book by Andrej Pleterski, *Kuhinjska kultura v zgodnjem srednjem veku* [Cooking in the Early Middle Ages].²¹⁵ Forthcoming shortly is the interpretation of all of the Early Medieval pottery from Pristava near Bled by the same author.

In 2000, much of the so-far unpublished Late Antique and Early Medieval metal and pottery finds were presented at the exhibition *Od Rimljanov do Slovanov* [From the Romans to the Slavs] in the National Museum of Slovenia and published in the catalogue a year later.²¹⁶ Among them there were some finds from the river Ljubljanica which were also presented at a separate exhibition *Ljubljanka-kulturna dediščina reke* [Ljubljanka – the cultural heritage of a river] in the National Museum in 2009.²¹⁷

The last work to deal with Early Medieval small finds is the doctoral thesis by Špela Karo in which Slovenian sites between the end of the 8th and

the 10th century are collected, and many hitherto unpublished finds are presented in drawing.²¹⁸

Databases

On the website of the Institute of Archaeology ZRC SAZU (SRC SASA) you can find two databases intended for the free use of researchers of the Early Medieval period.

Firstly, there is *Libera* (http://zrcalo1.zrc-sazu.si/libera/lang_en/predstavitev.htm), a collection of mostly archaeological literature, available at the Institute, for Europe, Near East and Northern Africa, roughly between the 5th and 11th centuries.

Secondly, there is *Zbiva* (<http://zrcalo1.zrc-sazu.si/zbiva/frameset.php?lang=en>), which represents a database of archaeological data on the Early Middle Ages of the eastern Alpine region.

²¹⁵ Pleterski 2008b.

²¹⁶ Bitenc, Knific 2001.

²¹⁷ Turk et al. 2009.

²¹⁸ Karo 2007.

AUBELJ, B. (ed.) 1999, *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*. – Ljubljana.

BAVEC, U. 2003, Predhodno poročilo o poznoantičnem grobišču na Vrajku v Gorenjem Mokronogu (Preliminary report on the Late Roman cemetery at Vrajk in Gorenji Mokronog). – *Arheološki vestnik* 54, 325–330.

BITENC, P. and T. KNIFIC 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*. – Ljubljana.

BRATHER, S. 2004, *Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie. Geschichte, Grundlagen und Alternativen*. – *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 42.

BRATHER, S. (ed.) 2007, *Zwischen Spätantike und Frühmittelalter: Archäologie des 4. bis 7. Jahrhunderts im Westen*. – *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 57.

BRATHER, S. 2008, *Archaeology and Identity. Central and East Central Europe in the Earlier Middle Ages*. – Bucuresti.

BRATOŽ, R. (ed.) 2000, *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze / Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike und karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese*. – Situla 39.

BREŠČAK, D. 2002, Slovansko grobišče na Camberku nad Cerovim Logom / Slawisches Gräberfeld auf dem Camberk oberhalb von Cerov Log. – In: Guštin (ed.) 2002, 104–110.

BOLTIN-TOME, E. 1986, Predloka – antična in zgodnj srednjeveška lokaliteta (Predloka – Antike und Frühmittelalterliche Lokalität). – *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 11/2, 189–207.

CEVC, T. (ed.) 2006, *Človek v Alpah. Desetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. – Ljubljana.

CIGLENEČKI, S. 1981, Staroslovanske naselbine (Die altslawischen Siedlungen). – *Arheološki vestnik* 32, 591–593.

CIGLENEČKI, S. 1989–1990, Prispevek k arheološki sliki Carneole v zgodnj srednjeveškem obdobju (Contributo al quadro archeologico della Carniola nel periodo alto-medievale). – *Histria Archaeologica* 20–21, 139–150.

CIGLENEČKI, S. 1992, Tracce di un insediamento tardo (VI–IX sec.) nei siti della tarda antichità in Slovenia. – In: *Il territorio tra tardoantico e altomedioevo. Metodi di indagine e risultati*, 53–59, Firenze.

CIGLENEČKI, S. 1994, Höhenbefestigungen als Siedlungseinheit der Spätantike in Slovenien. – *Arheološki vestnik* 45, 239–266.

CIGLENEČKI, S. 1999, Results and problems in the Archaeology of the Late Antiquity in Slovenia / Izsledki in problemi poznoantične arheologije v Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 50, 287–309.

CIGLENEČKI, S. 2000, *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnj srednjeveška naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittelalterliche Siedlung*. – *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 4.

- CIGLENEČKI, S. and T. KNIFIC 1979, Staroslovansko grobišče v Zgornjem Dupleku (arheološko poročilo). – *Arheološki vestnik* 30, 473–488.
- CIGLENEČKI, S. and M. STRMČNIK GULIČ 2002, Sledovi zgodnje slovanske poselitve južno od Maribora / Spuren frühslawischer Besiedlung südlich von Maribor. – In: Guštin (ed.) 2002, 67–75.
- CIPOT, D. 2008, Zgodnjesrednjeveški jami iz Popave I pri Lipovcih (Frühmittelalterliche Gruben aus Popava I bei Lipovci). – In: Guštin (ed.) 2002, 59–63.
- CUNJA, R. 1996, *Poznoantični in srednjeveški Koper. Arheološka izkopavanja na bivšem Kapucinskem vrtu v letih 1986–1987 v luči drobnih najdb od 5. do 9. stoletja / Capodistria tardoromana e altomedievale. Lo scavo archeologico nell'ex orto dei Cappuccini negli anni 1986–1987 alla luce dei reperti dal V al IX secolo d. C.* – Koper.
- DEMO, Ž. 1996, *Vukovar-Lijeva bara*. – Zagreb.
- DESCHMANN, C. and F. von HOCHSTETTER 1880, Kleinere Mittheilungen. Die Ergebnisse der von der prähistorischen Commission der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1878 veranlassten Forschungen und Ausgrabungen. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 9, 70–73.
- DEŽMAN, J. (ed.) 2004, *Bled, 1000 let. Blejski zbornik 2004*. – Radovljica.
- DINKLAGE, K. 1941, Frühdeutsche Volkskultur der Ostmark im Spiegel der Bodenfunde von Untersteiermark und Krain. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 71, 235–259.
- DJURIĆ, B. et al. (ed.) 2003, *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*. – Ljubljana.
- GABROVEC, S. 1960, *Prazgodovinski Bled (The prehistory of Bled)*. – Dela 1. razreda SAZU 12/8.
- GABROVEC, S. 1971, Sto petdeset let arheologije v Narodnem muzeju (Cent cinquante ans d'archéologie au Musée national). – *Argo* 10, 35–48.
- GIESLER, J. 1980, Zur Archäologie des Ostalpenraumes vom 8. bis 11. Jahrhunderts. – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 10/1, 85–98.
- GIESLER, J. 1981, Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo-Brdo Kultur. Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken. – *Prähistorische Zeitschrift* 56/1.
- GLEIRSCHER, P. 2000, *Karantanien. Das slawische Kärnten*. – Klagenfurt.
- GRAHAM-CAMPBELL, J. 2007, Introduction. – In: *The Archaeology of Medieval Europe 1. Eighth to Twelfth Centuries AD*, 13–18, Aarhus.
- GUŠTIN, M. 1990, Dobova. – In: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 17–20.
- GUŠTIN, M. (ed.) 2002, *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*. – Ljubljana.
- GUŠTIN, M. (ed.) 2008, *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino / Mittelalter. Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene*. – Ljubljana.
- GUŠTIN, M. 2008a, Slovansko skeletno grobišče na ledini Nova tabla pri Murski Soboti (Das altslawische Skeletgräberfeld aus Nova tabla bei Murska Sobota). – In: Guštin (ed.) 2008, 53–57.
- GUŠTIN, M. and G. TIEFENGRABER 2002, Oblike in kronologija zgodnjesrednjeveške lončenine na Novi tabli pri Murski Soboti / Formen und Chronologie frühmittelalterlicher Keramik in Nova tabla bei Murska Sobota. – In: Guštin (ed.) 2002, 46–62.
- HORVAT, J. 2006a, Arheološke raziskave v slovenskem visokogorju / Archäologische Erforschungen im slowenischen Hochgebirge. – In: T. Cevc (ed.) 2006, 13–20.
- HORVAT, J. 2006b, Arheološki sledovi v slovenskem visokogorju / Archäologische Zeugnisse im slowenischen Hochgebirge. – In: T. Cevc (ed.) 2006, 21–40.
- HROVATIN, I. 2006, *Zgodovina arheoloških raziskav obdobja med 6. in 11. stoletjem na prostoru med Javorniki, Dragonjo, Nadižo in Sočo*. – Master's thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- HROVATIN, I. M. and P. TURK 2008, Pržanj pri Ljubljani. Naselbinska jama 17 (Pržanj bei Ljubljana. Siedlungsgrube 17). – In: Guštin (ed.) 2008, 145–151.
- JEVREMOV, B. 1974, Turnišče pri Ptuj. – *Varstvo spomenikov* 17–19/1, 167–168.
- JEVREMOV, B. 1975, Staroslovanska nekropola v Turnišču pri Ptuj. (Das altslawische Nekropole in Turnišče bei Ptuj). – In: *Ptujski zbornik* 4, 161–166, Ptuj.
- KARO, Š. 2007, *Ozemlje današnje Slovenije med avarskimi vojnami in madžarskimi vpadi v luči arheoloških najdb*. – PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- KARPF, K. 2000, Repräsentation und Kirchenbau. Zur Ausstattung karantanischen Eigenkirchen im 8./9. Jahrhundert (Reprezentančnost in gradnja cerkva. O opremi karantanskih lastniških cerkva v 8. in 9. stoletju). – In: R. Bratož, (ed.) 2000, 771–730.
- KASTELIC, J. 1957, Konec antike in začetek srednjega veka. – *Naša sodobnost* 5/10, 925–926.
- KASTELIC, J. 1960a, *Slovanska nekropola na Bledu. Poročilo o izkopavanjih leta 1949 in 1951*. – Dela 1. razreda SAZU 13.
- KASTELIC, J. 1960b, Staroslovanski Kranj (Altslawisches Kranj). – In: *900 let Kranja, Spominski zbornik*, 38–50, Kranj.
- KASTELIC, J. 1964–1965, Nekaj problemov zgodnjesrednjeveške arheologije v Sloveniji (Quelques problèmes concernant l'archéologie du haut moyen âge en Slovénie). – *Arheološki vestnik* 15–16, 109–124.
- KASTELIC, J. 1989, Ob štiridesetletnici arheoloških izkopavanj na Bledu (Bled-Pristava) 1948/1951. – *Arheo* 8, 5–11.
- KASTELIC, J. and B. ŠKERLJ 1950, *Slovanska nekropola na Bledu. Arheološko in antropološko poročilo za leto 1984 (The Slav necropolis at Bled. Archaeological and anthropological report for 1984)*. – Dela 1. razreda SAZU 2.
- KERMAN, B. 2002, Staroslovanska naselbina Kotare-baza pri Murski Soboti / Die altslawische Siedlung Kotare-baza bei Murska Sobota. – In: Guštin (ed.) 2002, 17–26.
- KERMAN, B. 2008, Zgodnjeslovanske najdbe z najdišča Pod Kotom – sever pri Krogu (Frühslawische Funde

- aus der Fundstelle Pod Kotom-Nord bei Krog). – In: Guštin (ed.) 2008, 47–48.
- KLASINC, R. 2008, Dvojni skeletni grob z najdišča Dolsko pri Ljubljani. – In: Guštin (ed.) 2008, 153–155.
- KNIFIC, T. 1974, Horizontalna stratigrafija grobišča Bled-Pristava II (Die horizontale Stratigraphie des Gräberfeldes Bled-Pristava II). – *Situla* 14–15, 315–326.
- KNIFIC, T. 1975, Dve staroslovanski grobišči z ozemlja loškega gospostva (Deux tombes des vieux Slaves sur le territoire de la seigneurie de Škofja Loka). – *Loški razgledi* 22, 11–23.
- KNIFIC, T. 1978, Lonec iz Begunj na Gorenjskem / A pot find in Begunje in the Slovene region of Gorenjska. – *Arheološki vestnik* 29, 477–481.
- KNIFIC, T. 1980, Arheološko raziskovanje staroslovanskega obdobja v Sloveniji. – In: *Rešena arheološka dediščina Slovenije 1945–1980*, Ljubljana, 33–35.
- KNIFIC, T. 1983, *Bled v zgodnjem srednjem veku*. – Doktorsko delo, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- KNIFIC, T. 1999a, Arheološko najdišče Gradišče nad Bašljem. – In: *Preddvor v času in prostoru. Zbornik občine Preddvor*, 55–67, Preddvor.
- KNIFIC, T. 1999b, Zgodnji srednji vek. – In: *Poselitvena podoba Mengša in okolice od prazgodovine do srednjega veka*, 47–50, Mengeš.
- KNIFIC, T. 2001, Zgodnji srednji vek. – In: *Enciklopedija Slovenije (WI-Ž)*, 163–164, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 2004a, Arheološki sledovi blejskih prebivalcev. – In: *Bled 1000 let. Blejski zbornik* 2004, 93–118, Radovljica.
- KNIFIC, T. 2004b, Sekerovitá hrivna iz reke Ljubljanice (Slovenija). – In: *Archaeologia Slovaca Monographiae* 7, 191–195.
- KNIFIC, T. 2004c, Na stičišču treh svetov. Arheološki podatki o Goriški v zgodnjem srednjem veku (At the crossing point of three worlds. Archaeological data of the Gorizia region in the Early Middle Age / Al punto d'incrocio di tre mondi. Dati archeologici del Goriziano nell'Alto Medio Evo). – *Goriški letnik* 29/2002, 5–30.
- KNIFIC, T. 2005, Zgodnjesrednjeveško najdišče v Batujah. – In: *Batuje. Izbor objavljenega in neobjavljenega gradiva o vasi Batuje*, 100–101, Nova Gorica.
- KNIFIC, T. 2008a, Zgodovina arheoloških raziskovanj v Blejskem kotu / Forschungsgeschichte im Bleder Winkel. – In: Pleterski (ed.) 2008, 13–25.
- KNIFIC, T. 2008b, Predmeti orientalskega izvora z zgodnjesrednjeveških najdišč v Sloveniji (Gegenstände orientalischer Herkunft aus frühmittelalterlichen Fundstellen in Slowenien). – In: Guštin (ed.) 2008, 35–38.
- KNIFIC, T. 2009, Ljubljana po naselitvi Slovanov. – In: Turk et al. 2009, 123–127.
- KNIFIC, T. and A. PLETESKI 1981, Staroslovansko grobišče Dlesc pri Bodeščah (Die altslawische Nekropole Dlesc pri Bodeščah). – *Arheološki vestnik* 32, 482–523.
- KNIFIC, T. and A. PLETESKI 1993, Staroslovanski grobišči v Spodnjih Gorjah in Zasipu (Altslawische Gräberfelder in Spodnje Gorje und Zasip). – *Arheološki vestnik* 44, 235–267.
- KNIFIC, T. and D. SVOLJŠAK 1984, Grobovi langobardskih vojščakov iz Solkan (Le tombe dei guerrieri Longobardi di Solkan (Nova Gorica)). – *Arheološki vestnik* 35, 277–290.
- KNIFIC, T. and M. TOMANIČ JEVREMOV 2005, Srednjeveško grobišče pri Središču ob Dravi (Medieval burial ground near Središče ob Dravi / Die mittelalterliche Grabstätte bei Središče ob Dravi/Polstrau). – In: *Ormož skozi stoletja*, 160–177, Ormož.
- KNIFIC, T. and B. ŽBONA-TRKMAN 1990, Staroslovansko grobišče pri Sv. Urhu v Tolminu (Die Altslawische Nekropole beim Sv. Urh in Tolmin). – *Arheološki vestnik* 41, 505–520.
- KOROŠEC, J. 1947, *Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji*. – Celje.
- KOROŠEC, J. 1948, *Staroslovansko svetišče na Ptujem gradu* (The old Slav sanctuary on the Castle-hill in Ptuj). – Dela 1. razreda SAZU 6.
- KOROŠEC, J. 1950, *Staroslovansko grobišče na Ptujem gradu* (The old Slav burial place on the Castle-hill in Ptuj). – Dela 1. razreda SAZU 1.
- KOROŠEC, J. 1951, Delitev slovanskih kultur zgodnjega srednjega veka v Jugoslaviji (The division of early Middle ages Slav cultures in Yugoslavia). – *Arheološki vestnik* 2/2, 134–155.
- KOROŠEC, J. 1952, *Uvod v materialno kulturo zgodnjega srednjega veka*. – Ljubljana.
- KOROŠEC, J. 1954, Staroslovanski grobovi na Selah pri Dobovi (Altslawische Gräber in Sela bei Dobova). – *Arheološki vestnik* 5, 167–170.
- KOROŠEC, J. 1970–1971, Sv. Jurij in sv. Martin na Svetih gorah na Bizelskem v predromanski dobi (St. Georges et St. Martin sur le Svete gore au-dessus de Bizelsko à l'époque préromane). – *Arheološki vestnik* 21–22, 195–220.
- KOROŠEC, J. and P. KOROŠEC 1953, Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptuja (Vorgeschichtliche und Altslawische Nekropole in der Nähe von Turnišče bei Ptuj). – *Razprave SAZU* 3, 179–270.
- KOROŠEC, P. 1953, Staroslovanski grob pri cerkvi Sv. Petra v Ljubljani (Altslawisches Grab bei der St. Peters-Kirche in Ljubljana). – *Arheološki vestnik* 4, 324–327.
- KOROŠEC, P. 1961, Poskus delitve slovanske materialne kulture na področju Karantanije (Ein Versuch der typologischen Unterscheidung in den slawischen materiellen Kultur in Karantanien). – *Zgodovinski časopis* 15, 157–194.
- KOROŠEC, P. 1969, Raziskave na Svetih gorah na Bizelskem (Recherches sur les Svete gore (Saintes montagnes) à Bizelsko). – *Arheološki vestnik* 20, 239–256.
- KOROŠEC, P. 1976, Arheološke raziskave na Svetih gorah nad Sotlo (Recherches archéologiques à Svete gore en emont de Sotla). – *Arheološki vestnik* 25, 483–517.
- KOROŠEC, P. 1979, *Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov* (Archäologisches Bild der karantanischen Slaven im frühen Mittelalter). – Dela 1. razreda SAZU 22.
- KOROŠEC, P. 1999, *Nekropola na Ptujem gradu, turnirski prostor* / Das Gräberfeld an dem Schlossburg von Ptuj: Turnierplatz. – Ptuj.
- KOROŠEC, P. and J. KOROŠEC jr. 1973, Svete Gore bei Bizelsko in frühslawischer Zeit. – *Balkanoslavica* 2, 125–136.

- KOS, P. 1986, *The monetary circulation in the southeastern Alpine region ca. 300 B.C. - A.D. 1000 (Denarni obtok na prostoru jugovzhodnih alp: 300 pr. n. št. - 1000. - Situla 24.*
- KOSI, M., 2005, Predurbane ali zgodnjeurbane naselbine? Civitas Petouia, Carnium/Creina in druga centralna naselja neagrarnega značaja v zgodnjem srednjem veku. 1. del. - *Zgodovinski časopis* 59/3-4, 269-331.
- KOSI, M. 2009, *Zgodnja zgodovina srednjeveških mest na Slovenskem (Die Frühgeschichte der mittelalterlichen Städte in Slowenien).* - Thesaurus memoriae Opuscula 1.
- LAZAR, E. 2008, Nedelica - zgodnjesrednjeveško selišče (Nedelica - frühmittelalterliche Siedlung). - In: Guštin (ed.) 2008, 75-78.
- LOŽAR, R. 1937, Dve najdbi iz staroslovenske dobe. - *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 8, 135-137.
- LOŽAR, R. 1939, Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji. - *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* 20, 180-225.
- MIRNIK PREZELJ, I. 1998, Slovenska zgodnjesrednjeveška arheologija med preteklostjo in sedanjostjo - pogled z Zahoda / Slovene Early Medieval archaeology between the Past and Present - view from the West. - *Arheološki vestnik* 49, 361-381.
- MIRNIK PREZELJ, I. 2000, Re-thinking ethnicity in archaeology / Ponovno razmišljanje o etničnosti v arheologiji. - In: Bratož (ed.) 2000, 581-605.
- MOSER, K. 1906a, Über prähistorische Funde vom Gradišče und Tabor von Tomaj im österreichischen Littoral. - *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 36, 140-141.
- MOSER, K. 1906b, Sitzung vom 15. Juni 1906, Küstenlande. - *Mitteilungen der k.k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* 5, 75-178.
- MURGELJ, I. 2000, *Kovinsko gradivo z Ajdovščine nad Rodikom.* - Master's thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- MÜLLNER, A. 1894a, Funde antiker Gräber in Veldes. - *Argo* 3, 113-120.
- MÜLLNER, A. 1894b, Funde von Abassiden-Münzen bei Fresslau. - *Argo* 3, 98-99.
- MÜLLNER, A. 1894c, Fund römischen Münzen in Sagor. - *Argo* 3, 222-223.
- NOVAKOVIČ, P., M. LOVENJAK and M. BUDJA (eds.) 2004, *Osemdeset let študija arheologije na Univerzi v Ljubljani.* - Ljubljana.
- NOVŠAK, M. 2002a, Zgodnjesrednjeveške najdbe z najdišča Grofovsko pri Murski Soboti / Frühmittelalterliche Funde vom Fundort Grofovsko bei Murska Sobota. - In: Guštin (ed.) 2002, 27-32.
- NOVŠAK, M. 2002b, Podgorica pri Ljubljani / Podgorica bei Ljubljana. - In: Guštin (ed.) 2002, 89-93.
- OGRIN, M. 2006, Arheološke raziskave v Julijskih Alpah. Bohinjski in Blejski kot / Archäologische Erforschungen der Julischen Alpen, Bohinj und Bleider Winkel. - In: T. Cevc (ed.) 2006, 96-110.
- OSMUK, N. 1987, Nove najdbe iz časa preseljevanja ljudstev v spodnji Vipavski dolini (New finds from the period of the great migrations in the lower Vipava valley). - *Arheološki vestnik* 29, 464-476.
- PAHIČ, S. 1967, Staroslovanski grobovi v Brezju pri Zrečah (Altslawische Gräber in Brezje bei Zreče). - *Razprave 1. razreda SAZU* 6, 215-308.
- PEČNIK, J. 1904, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem. - *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 14, 27-45, 185-196.
- PAVLOVIČ, D. 2008, Novi izsledki terenskih raziskav na Novi tabli pri Murski Soboti (Neue Ergebnisse der archäologischen Feldforschungen in Nova tabla bei Murska Sobota). - In: Guštin (ed.) 2008, 49-52.
- PERŠIČ, L. 2006, Analiza lončenine s Krvavca (Analyse von Gebrauchskeramik vom Krvavec). - In: T. Cevc (ed.) 2006, 171-181.
- PLETERSKEI, A. 1982, Časovna izpovednost plastovitosti staroslovanskega grobišča Sedlo na Blejskem gradu / Stratigraphy of the Old Slavic Cemetery Sedlo na Blejskem gradu as a Source of Datation. - *Arheološki vestnik* 33, 134-151.
- PLETERSKEI, A. 1984, Župa Bled (interpretacija) (Die Župa Bled: Interpretation). - *Kronika* 32, 110-118.
- PLETERSKEI, A. 1986, Župa Bled. Nastanek, razvoj in prežitki / Die Župa Bled. Entstehung, Entwicklung und Relikte. - Dela 1. razreda SAZU 14.
- PLETERSKEI, A. 1987, Sebenjski zaklad (Der Hortfund von Sebenje). - *Arheološki vestnik* 38, 237-330.
- PLETERSKEI, A. 1989, Metoda povezave retrogradne analize katastra s pisanimi in arheološkimi viri (Primer Blejskega kota) / The use of archaeological finds and the historical sources in the historical research of the Middle Ages (shown on the example of Bled and on the development of the Brixen estate there). - *Zgodovinski časopis* 43/2, 157-182.
- PLETERSKEI, A. 1990a, *Etnogeneza Slovanov: obris trenutnega stanja raziskav (Die Ethnogenese der Slawen).* - Arheo. Posebna številka, Ljubljana.
- PLETERSKEI, A. 1990b, Staroslovansko grobišče na Sandrovi polici v Predtrgu pri Radovljici (Die altslawische Nekropole auf der Sandrova polica in Predtrg bei Radovljica). - *Arheološki vestnik* 41, 465-504.
- PLETERSKEI, A. 1996, Strukture tridelne ideologije v prostoru pri Slovanih / Räumliche Strukturen einer dreiteiligen Ideologie bei den Slawen. - *Zgodovinski časopis* 50/2, 163-185.
- PLETERSKEI, A. 1997, *Institut za arheologijo - polstoletnik / Fiftieth anniversary of the Institute of Archaeology.* - Ljubljana.
- PLETERSKEI, A. 2001, Arheološke raziskave vzhodnoalpskega ozemlja v staroslovanskem obdobju. Zgodovina do prve svetovne vojne. - *Arheo* 21, 73-77.
- PLETERSKEI, A. 2004, Idejni sistem blejske župe. - In: *Bled 1000 let. Blejski zbornik* 2004, 119-124, Radovljica.
- PLETERSKEI, A. 2006, Zgodnjeveška poselitev Na Bleku pod planinskim domom na Krvavcu. Predhodno poročilo o arheologiji povedke (Frühmittelalterliche Besiedlung von Na Bleku unterhalb der Berghütte auf dem Krvavec. Präliminarbericht über eine archäologische Erzählung). - In: T. Cevc (ed.) 2006, 150-170.
- PLETERSKEI, A. (ed.) 2008a, *Zgodnjesrednjeveška naselbina na Blejski Pristavi. Najdbe. / Frühmittelalterliche Siedlung Pristava in Bled. Funde - Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 14.

- PLETERSKI, A. 2008b, *Kuhinjska kultura v zgodnjem srednjem veku / Küchenkultur im Frühen Mittelalter*. – Ljubljana.
- PLETERSKI, A. 2008c, Zgodnjesrednjeveški žgani grobovi v vzhodnih Alpah (Frühmittelalterliche Brandgräber im Ostalpenraum) – In: *Frühmittelalterarchäologie in der Steiermark*, Schild von Steier. Beiheft 4, 33–39.
- PLETERSKI, A. and M. BELAK 1995, *Zbiva*. Cerkve v vzhodnih Alpah od 8. do 10. stoletja (Zbiva – Archäologische Datenbank für den Ostalpenbereich. Die Kirchen in den Ostalpen vom 8. bis 10. Jahrhundert). – *Zgodovinski časopis* 49, 19–43.
- PLETERSKI, A. and M. BELAK 2002a, Lončenina z Gradu na Gorenjem Mokronogu in vprašanje prevzema lončarskih znanj / Keramik vom Grad am Gorenji Mokronog und die Frage der Übernahme von Töpferwissen. – In: Guštin (ed.) 2002, 98–103.
- PLETERSKI, A. and M. BELAK 2002b, Grobovi s Puščave nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu (Die Gräber von Puščava oberhalb von Stari trg bei Slovenj Gradec). – *Arheološki vestnik* 53, 233–300.
- PLETERSKI, A. and L. PERŠIČ 2008, Krvavec. – In: Guštin (ed.) 2008, 137–143.
- REINECKE, P. 1897, Slavische Gräberfunde im kroatischen und slovenischen Gebiete. – *Verhandlungen der Zeitschrift für Ethnologie*, 362–367.
- RITONJA, M. 2008, *Štuki-Marof*. – Master's thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- SAGADIN, M. 1981, Plastika s pleteninasto ornamentiko v Sloveniji. – *Zbornik za umetnostno zgodovino* 17, 33–65.
- SAGADIN, M. 1987, *Kranj. Križišče Iskra. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja. / Kranj. Iskra Crossroads. A cemetery from the Migration Period and the Early Slavic Period*. – Katalogi in monografije 24.
- SAGADIN, M. 1997, Early medieval art and craft creativity in Slovenia. – *Hortus artium medievalium* 3, 73–79.
- SAGADIN, M. 1998, Carniola u svetlu novih nalaza. – In: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Suppl. vol. 87–89, 715–724.
- SAGADIN, M. 2001, Staroslovansko grobišče na Malem gradu v Kamniku / The early Slavic cemetery at Mali grad in Kamnik. – *Arheološki vestnik* 52, 359–375.
- SAGADIN, M. 2006, Komenda. – *Varstvo spomenikov* 39–41, 74.
- SAGADIN, M. 2008, *Od Karnija do Kranja. Arheološki podatki o razvoju poselitve v antičnem in zgodnjesrednjeveškem obdobju*. – PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- SAGADIN, M. and D. SVOLJŠAK, Smokuč - grobišče sredi vasi. – *Varstvo spomenikov* 39–41, 186–188.
- SKRABAR, V. 1910, Das frühmittelalterliche Gräberfeld auf Schloss Oberpettau. – *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 8, 119–134.
- SKRABAR, V. 1912, Frühmittelalterliche Gräberfunde in Unterhaidin bei Pettau. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 42, 335–339.
- SLABE, M. 1974, Poznoantični staroselski grob iz Dan pri Starem trgu (The late Roman autochthonous grave from Dane near Stari trg). – *Arheološki vestnik* 25, 417–423.
- SLABE, M. 1980–1981, Something about the ear-rings from the cemetery at Šempeter (Ljubljana). – *Archaeologia Iugoslavica* 20–21, 154–157.
- SNOJ, D. and M. NOVŠAK 1992, Piran. – *Varstvo spomenikov* 34, 268–272.
- STARE, F. 1960, Dobova. – *Varstvo spomenikov* 7, 279, 287.
- STARE, V. 1993, Center za arheologijo zgodnjega srednjega veka Narodnega muzeja 1960–1987. – *Argo* 35, 27–33.
- STOPAR, I. 1977, Kapela sv. Jurija na Svetih gorah. – *Varstvo spomenikov* 21, 23–35.
- STOPAR, I. 1987, *Župnijska cerkev Marijinega vnebovzvetja v Braslovčah in problem karolinške sakralne arhitekture na Slovenskem*. – Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1990, Radvanje. – *Arheološki pregled* 29 (1988), 152–156.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1994, *Legen, Sveti Jurij, zakladnica podatkov*. – Slovenj Gradec.
- SVOLJŠAK, D. 1985, Sv. Pavel nad Vrtovinom. Rezultati sondiranja leta 1966 (Sv. Pavel über Vrtovin). – *Arheološki vestnik* 36, 195–236.
- SVOLJŠAK, D. 1986, Nova Gorica. – *Varstvo spomenikov* 28, 288.
- SVOLJŠAK, D. 2002, Arheološka podoba Bovškega. – In: *Soški razgovori 1. Zbornik za domoznanstvo zgodovinske sekcije KD Golobar*, 261–277, Bovec.
- SVOLJŠAK, D. and T. KNIFIC 1976, *Vipavska dolina. Zgodnjesrednjeveška najdišča (Early-Meieval sites in the Vipavska dolina (Vipava valley))*. – Situla 17.
- SVOLJŠAK, D., P. BITENC, J. ISTENIČ, T. KNIFIC, T. NABERGOJ, V. STARE and N. TRAMPUŽ OREL 1994–1995, Novo gradivo v Arheološkem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani (pridobljeno v letih od 1987–1993). – *Varstvo spomenikov* 36, 224–294.
- SZOMBATHY, J. and C. TOLDT 1903, Sitzungsberichte. Krain. – *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 33, 68.
- ŠAŠEL KOS, M. 2005, *Appian and Illyricum*. – Situla 43.
- ŠAŠEL, I. 2002, Zgodnjesrednjeveški objekt z najdišča Pod Kotom – jug pri Krogu / Ein frühmittelalterliches Objekt vom Fundort Pod Kotom – jug bei Krog. – In: Guštin (ed.) 2002, 11–16.
- ŠAŠEL, I. 2008, Staroslovansko grobišče Popava II pri Lipovcih (Das altslawische Gräberfeld popava II bei Lipovci). – In: Guštin (ed.) 2008, 65–70.
- ŠMID, W. 1908, Altslovenische Gräber Krains. – *Carniola* 1, 17–44.
- ŠRIBAR, V. 1967, Tisoč let slovenske arhitekture na blejskem otoku. – *Sinteza* 5–6, 60–64.
- ŠTULAR, B. 2007a, Posamezniki, skupnost in obred v zgodnjem srednjem veku. Primer grobiščnih podatkov z Malega gradu v Sloveniji (The individuals, the community and the rituals in the early Middle Ages. An analysis of cemetery data from Mali grad, Slovenia). – *Studia Mythologica Slavica* 10, 23–50.
- ŠTULAR, B. 2007b, Lonci v opremi visokosrednjeveške kuhinje s kamniškega Malega gradu (*High Medieval*

- kitchen pottery. *The Kamnik mali grad case study*). – *Arheološki vestnik* 58, 375–404.
- ŠTULAR, B. 2009, *Mali grad. Visokosrednjeveški grad v Kamniku / Mali grad. High medieval castle in Kamnik*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 15.
- THÖRLE, S. 2001, *Gleicharmige Bügelfibeln des frühen Mittelalters*. – Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 81.
- TUŠEK, I. 2002, Poznoantična in zgodnjerednjeveška lončenina z najdišča Pod Kotom-cesta / Spätantike und frühmittelalterliche Keramik vom Fundort Pod Kotom-cesta – In: Guštin (ed.) 2002, 36–46.
- TICA, G. 2008a, Zgodnjerednjeveška naselbina Močna ob Pesnici (Frühmittelalterliche Siedlung Močna bei Pesnica). – In: Guštin (ed.) 2008, 41–45.
- TICA, G. 2008b, Zgodnjerednjeveško najdišče Kopolje-Pod malnom (Frühmittelalterliche Fundstelle Kopolje-Pod malnom). – In: Guštin (ed.) 2008, 157–170.
- TOMANIČ JEVREMOV, M. 1997, Arheološka sondiranja v cerkvi sv. Jurija na Ptuj. – In: *Ptujska župnijska cerkev sv. Jurija*, 68–83, Ptuj.
- TOMIČIČ, Ž. 1993, Prilog iztraživanju kronologije bjelobrdskog segmenta srenjovjekovnog groblja Ptuj-Grad (A contribution to the research into the chronology of the Bijelo Brdo section of the Medieval cemetery of Ptuj-Grad). – In: *Ptujski arheološki zbornik 1993*, 543–579, Ptuj.
- TOMIČIČ, Ž. 1997, *Zvonimirovo i Josipovo, groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko-podravskoj županiji / Zvonimirovo i Josipovo. Graveyards from the Croatian Early Medieval Period in the Virovitica and Podravin County*, U prigodi dana županije Virovitičko-podravske 700-te obljetnice grada Slatine. – Zagreb, Virovitica.
- TURK, P. 2002, Dragomelj – zgodnjerednjeveška naselbina / Dragomelj – eine frühmittelalterliche Siedlung. – In: Guštin (ed.) 2008, 79–88.
- TURK, P., J. ISTENIČ, T. KNIFIC and T. NABERGOJ (eds.) 2009, *Ljubljana – kulturna dediščina reke*. – Ljubljana.
- URLEB, M. 1974, Cerknica. – *Varstvo spomenikov* 17–19/1, 216–217.
- URLEB, M. 1977, Cerknica. – *Varstvo spomenikov* 21, 281–282.
- VALIČ, A. 1962–1963, Staroslovansko grobišče v Smokuču pri Žirovnici in Srednjem Bitnju pri Kranju (Altslawisches Gräberfeld in Smokuč bei Žirovnica und in Srednje Bitnje bei Kranj). – *Arheološki vestnik* 13–14, 565–578.
- VALIČ, A. 1964, *Staroslovanski grobišče na Blejskem gradu. Izkopavanje 1960 / Die altslawische Nekropole auf dem Schlossberg von Bled. Ausgrabung 1960*. – Situla 7.
- VALIČ, A. 1967, Staroslovanski Kranj / Das altslawische Kranj. – *Arheološki vestnik* 18, 417–425.
- VALIČ, A. 1969, Staroslovansko grobišče “Na sedlu” pod Blejskim gradom. Zaščitno izkopavanje leta 1968 / Altslawisches Gräberfeld “Na Sedlu” unterhalb der Burg von Bled. Schutzgrabung im Jahr 1968. – *Arheološki vestnik* 20, 218–234.
- VALIČ, A. 1978, *La nécropole slave à Kranj*. – Inventaria Archaeologica 21, Ljubljana, Beograd.
- VALIČ, A. and S. GABROVEC 1975, Srednja vas v Bohinju. – In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 167–168, Ljubljana.
- VIČIČ, B., B. SLAPŠAK, D. GROSMAN, A. GASPARI and P. NOVAKOVIČ 2002, Zagorica pri Velikem Gabru – rimskodobna in zgodnjerednjeveška naselbina / Zagorica bei Veliki Gaber – die römerzeitliche und frühmittelalterliche Siedlung. – In: Guštin (ed.) 2008, 94–97.
- VIČIČ, B. 1983, K arheološki topografiji Bohinja. – *Kronika* 31, 1–7.
- VIDRIH PERKO V. and M. SAGADIN 2004, Gorenjska v antiki (Gorenjska in the Antiquity). – *Kamniški zbornik* 17, 207–224.
- VIDRIH PERKO, V. and M. ŽUPANČIČ 2003, Il popolamento della Slovenia sudoccidentale e dell'Istria settentrionale nel periodo tardoromano e nell'alto medio evo alla luce delle ceramiche di importazione. – *Histria antiqua* 11, 457–476.
- VUGA, D. 1975, Le scoperte de primo medioevo a Mengeš. – *Balcanoslavica* 4, 33–49.
- ZADNIKAR, M. 1982, *Romanika v Sloveniji*. – Ljubljana.

Pregled raziskav zgodnjega srednjega veka v Sloveniji

UVOD IN KRATKA ZGODOVINA RAZISKAV¹

Zgodnjerednjeveško obdobje smo za potrebe tega prikaza raziskav zamejili v čas med vključno 7. in 11. stoletjem ter ga s tem obenem umestili med pregledni članek Slavka Ciglenceškega o raziskavah poznoantičnega obdobja v petdeseti številki *Arheološkega vestnika*² ter

članek o arheologiji mlajših obdobj Katje Predovnik in Tomaža Nabergoja v prihodnjem letniku. Na tem mestu se ne bi želeli spuščati v razprave o časovnih ločnicah in poimenovanjih arheoloških obdobj, o tem je bilo prelitega že veliko črnica.³ Zgodnji srednji vek pojmuje kot obdobje, ki je na eni strani omejeno s postopno naselitvijo Slovanov na našem ozemlju ter posledično s spremembo poselitvene slike in na drugi z obdobjem, ki ga arheološko najbolj zaznamo po prenehanju uporabe grobnih pridatkov, obenem pa se postopoma začne fevdalizacija

¹ Pregledi razvoja arheološke vede na Slovenskem pri Gabrovec 1971; Pleterski 1997; Novakovič, Lovenjak, Budja 2004; Hrovatin 2006; in raziskav zgodnjega srednjega veka pri Knific 1980.

² Ciglenceški 1999.

³ Kastelic 1957; Mirnik Prezelj 1998; Knific 2001. Med zadnjimi: Graham-Campbell 2007, 17–18.

slovenskega prostora po porazu Madžarov na Leškem polju. Posledično nastajajo zidani gradovi in oblikuje se cerkvena organizacija prostora.

Obravnavano obdobje se izkaže za nevhvaležno predvsem glede na etnična opredeljevanja. Diskusije o etnijah in identitetah so številne, vendar še vedno nihajo med dvema interpretacijskima skrajnostma, med rigidnostjo kulturno-zgodovinskega pristopa in fluidnostjo identitet dunajske šole.⁴ Zato v pričujočem pregledu raziskav uporabljamo za čas 7.–11. stoletja in prostor, ki naj bi ga glede na historične vire naselili Slovani, oznake "slovanski", "slovanskodobni" in "zgodnjesrednjeveški". V tem smislu uporabljamo tudi oznake avarski, frankovski itd.

Raziskovanje zgodnjesrednjeveških najdišč se je v Sloveniji začelo v drugi polovici 19. stoletja, ko so bila odkrita prva grobišča, ki so še dolgo ostala glavni fenomen arheologije tega obdobja pri nas (1878 Roje pri Moravčah,⁵ 1894 Brdo pri Bledu⁶). To prvo obdobje so zaznamovali poskusi opredeljevanja najdenega drobnega gradiva ter predvsem nacionalistično obarvano razlaganje etnije nosilcev.⁷ Vse do prve svetovne vojne sta imeli raziskave v rokah nemška in avstrijska arheološka šola.⁸ Med svetovnima vojnama je dogajanje na tej fronti razumljivo dokaj potihnilo, z izjemo nekaterih raziskav, na primer izkopavanj Rajka Ložarja na Gradišču nad Bašljem in posledične objave keramičnega gradiva.⁹

Po drugi svetovni vojni so vajeti prevzeli slovenski raziskovalci in začela so se sistematična raziskovanja predvsem grobišč (1946 Ptujski grad,¹⁰ 1948 Pristava pri Bledu,¹¹ 1950 Turnišče pri Ptujju,¹² 1953 Farna cerkev v Kranju¹³) ter poskusi delitve drobnega gradiva in tipologije arheoloških kultur. Raziskave pa so bile načrtno osredotočene zlasti na Blejski kot.¹⁴

Za glavno obdobje razvoja zgodnjesrednjeveške arheologije v Sloveniji lahko štejemo čas med petdesetimi in osemdesetimi leti 20. stoletja. V Narodnem muzeju Slovenije je bil leta 1961 ustanovljen *Center za zgodnjesrednjeveške in staroslovanske študije*, ki sta ga vodila Vinko Šribar in Vida Stare.¹⁵ Od leta 1970 dalje je bil pridružen Arheološkemu oddelku Narodnega muzeja, leta 1977 pa se je preimenoval v *Center za srednjeveške študije Narodnega muzeja*.¹⁶ Deloval je do leta 1987.

Že leta 1961 je izšla prva delitev drobnega gradiva Paole Korošec.¹⁷ Na slovenskem dnevu 7. kongresa Arheološkega društva Jugoslavije v Ljubljani leta 1963 je Jože Kastelic postavil teoretsko podstat raziskovanju tega obdobja v Sloveniji. Predstavil je načrt nadaljnjih raziskav, ki so zaznamovale prihajajoče obdobje predvsem s sistematičnimi izkopavanji grobišč.¹⁸ Konec šestdesetih let so bili prvi rezultati dela predstavljeni na dveh kolokvijih o zgodnjem srednjem veku (*Kolokvij o zgodnjem srednjem veku* leta 1965 v Ljubljani in *Kolokvij o zgodnjem srednjem veku* leta 1969 v Kranju),¹⁹ leta 1968 pa so praznovali 1400-letnico prihoda Slovanov.

Na začetku sedemdesetih let je bilo izkopano gradivo predstavljeno na dveh razstavah. Leta 1971 je *Center za raziskave zgodnjega srednjega veka* predstavil 15-letni raziskovalni program (skupaj s Slovenskim arheološkim društvom) in v Ljubljani pripravil razstavo z naslovom *Zgodnji srednji vek v Sloveniji*,²⁰ leta 1974 pa s sodelovanjem muzejev s Koroške, Avstrije in Furlanije razstavo *K zametkom slovenske kulture*.²¹ Istega leta je bil ob 1170-letnici Rižanskega zbora v Kopru organiziran kongres *Materialna kultura karantansko-ketlaškega kroga in sosednje pokrajine v tem času*.²²

Leta 1976 sta Drago Svoljšak in Timotej Knific objavila pregled zgodnjesrednjeveških najdišč Vipavske doline²³ in leta 1979 je izšlo temeljno delo za delitev zgodnjesrednjeveškega drobnega gradiva jugovzhodnih Alp *Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov* izpod peresa Paole Korošec.²⁴ Odzivi kolegov na njeno delo so bili objavljeni dve leti pozneje v Arheološkem vestniku.²⁵

V osemdesetih letih 20. stoletja se je raziskovanje osredotočilo na višinske naselbine, ki dolgo niso dajale vtisa, da je njihova poselitev segala daleč čez leto 600, čeprav so bili obenem prav tam najdeni najbolj reprezentativni predmeti obravnavanega obdobja. Da je ta vtis napačen, so še poudarjale bogate najdbe, pridobljene nestrokovno z detektorji kovin, katerih del je v devetdesetih letih prišel tudi v muzeje, največ v Narodni muzej Slovenije.²⁶

Novo obdobje zgodnjesrednjeveških terenskih raziskav se je začelo konec devetdesetih let z obsežnimi izkopavanji na trasah bodočih avtocest. Končno so bili na Štajerskem in v Prekmurju odkriti sledovi najzgodnejše prisotnosti Slovanov na naših tleh, obenem pa tudi do tedaj redki ostanki naselbin.

Leta 1999 sta izšli ponovna objava velike nekropole na Ptujskem gradu Paole Korošec²⁷ in v sodelovanju

⁴ Pregledno Mirnik Prezeli 2000; prim. tudi Brather 2004; Brather 2007; Brather 2008.

⁵ Deschmann, Hochstetter 1880, 72; Szombathy, Toldt 1903; Pečnik 1904, 29.

⁶ Müllner 1894, 114–115; Šmid 1908, 26–27.

⁷ Npr. Reinecke 1897; Dinklage 1941.

⁸ Pregled raziskav do prve svetovne vojne pri Pleterski 2001.

⁹ Ložar 1939.

¹⁰ Korošec 1947, 7–27; Korošec 1948; Korošec 1950.

¹¹ Kastelic, Škerlj 1950, Kastelic 1960a.

¹² Korošec, Korošec 1953.

¹³ Kastelic 1960b.

¹⁴ Korošec 1947; Korošec 1951; Korošec 1952.

¹⁵ Kastelic 1964–1965, 119.

¹⁶ Stare 1993.

¹⁷ Korošec 1961.

¹⁸ Kastelic 1964–1965.

¹⁹ Prispevki obeh kolokvijev so bili objavljeni v Arheološkem vestniku, prvi v letniku 18 (1967) in drugi v letniku 21–22 (1970–1971).

²⁰ Stare 1993, 29.

²¹ Stare 1993, 30.

²² Prispevki tega kolokvija so bili objavljeni v Balcanoslavici 4 leta 1975.

²³ Svoljšak, Knific 1976.

²⁴ Korošec 1979.

²⁵ Arheološki vestnik 32, 1981.

²⁶ Ciglencečki 1992; Svoljšak et al. 1993–1994; Karo 2007.

²⁷ Korošec 1999.

raziskovalcev Narodnega muzeja Slovenije in Inštituta za arheologijo ZRC SAZU poljudni pregled arheoloških obdobj slovenskega prostora *Zakladi tisočletij*, v katerem sta zgodnj srednjeveško obdobje predstavila Andrej Pleterski in Timotej Knific.²⁸ Poznoantično in zgodnj srednjeveško drobno gradivo je bilo predstavljeno na razstavi *Od Rimljanov do Slovanov* v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani leta 2000. Naslednje leto je izšel katalog, v katerem je veliko gradiva z razstave doživelo tudi prvo objavo.²⁹ Leta 2000 je izšel zbornik prispevkov kolokvija *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo*, v katerem so zbrani dragoceni pregledi obravnavanega obdobja z različnih vidikov, od arheologije do zgodovine, cerkvene zgodovine in etimologije.³⁰

Slovensko ozemlje je delno zaobjel v svojem pregledu poznoantične in zgodnj srednjeveške Koroške tudi Paul Gleischer.³¹

Leta 2002 so bili na novo odkriti sledovi najzgodnejše slovanske poselitve predstavljeni v zborniku, ki ga je uredil Mitja Guštin, *Zgodnji Slovani. Zgodnj srednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp*³² ter naslednje leto tudi v zborniku *Zemlja pod našimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*.³³ Leta 2004 je ob obletnici prve omembe Bleda v pisnih virih izšel zbornik *Bled, 1000 let*, v katerem so objavljeni tudi povzetki arheoloških raziskav Blejskega kota v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku Timoteja Knifica in Andreja Pleterskega.³⁴

V zadnjih letih se raziskave obravnavanega obdobja selijo tudi v visokogorje, sledovi poselitve so bili odkriti na planinah, raziskave pa v večini še vedno potekajo.³⁵

Med zadnje dosežke ta trenutek štejeta prvi del objave naselbine na blejski Pristavi³⁶ ter raziskava kuhinjske kulture Slovanov Andeja Pleterskega leta 2008.³⁷ Pomembna so tudi njegova nova in ponovna odkritja do sedaj neznanih žganih slovanskih grobov 7. in 8. stoletja v Sloveniji.³⁸ Prav med zadnjimi je izšel drugi del zbornika zgodnje in visokosrednjeveških najdišč avtocestnih raziskav Mitje Guština pod naslovom *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino*.³⁹

Pomembno se zdi omeniti še raziskave etnogeneze,⁴⁰ mitske krajine in mitoloških predstav zgodnjih Slovanov,⁴¹ ki jim je namenjena tudi periodična publikacija *Studia Mythologica Slavica*.

NASELBINE

Raziskave zgodnj srednjeveških naselbin so bile vse od začetka v senci raziskav grobišč. Med obema vojnoma je Rajko Ložar sicer izkopaval Gradišče nad Bašljem ter na naselbini prepoznal pred slovansko in slovansko fazo, vendar zaradi vojnih razmer že pripravljeno poročilo o izkopavanjih ni izšlo. V celoti je bilo objavljeno šele pol stoletja pozneje.⁴²

V šestdesetih letih so se sicer lotevali raziskovanja naselbin, vendar se te niso izkazale za zgodnj srednjeveške.⁴³ Najboljši primeri raziskanih in v tem trenutku tudi že vsaj delno objavljenih zgodnj srednjeveških naselbin so Koper (Kapucinski vrt),⁴⁴ Ančnikovo gradišče,⁴⁵ Tinje nad Loko pri Žusmu⁴⁶ in Pristava pri Bledu.⁴⁷

S prihodom Slovanov se je poselitvena podoba slovenskega ozemlja zelo spremenila. Čeprav je bilo naseljevanje zagotovo počasno, trajalo je desetletja ali celo stoletja, so poznoantične višinske naselbine dokaj enotno propadle konec 6. stoletja ali v 7. stoletju. Vsaj nekatera najdišča (na primer Kranj, Pristava na Bledu, Tinje) kažejo na kontinuiteto poselitve v 7. stoletju in stik staroselskega in novega prebivalstva.⁴⁸ Najverjetneje se bo to v bodoče potrdilo tudi za marsikatero druge poznoantične naselbine (npr. Rifnik, Mokronog⁴⁹). Da so slovanske naselbine nastajale tudi na območjih, kjer očitno ni bilo staroselske poselitve, o tem pričajo najdišča kot na primer Popava pri Murski Soboti, kjer so naseljenci še v 8. stoletje obdržali običaj sežiganja pokojnikov.⁵⁰

Poselitvena slika najzgodnejšega slovanskega obdobja je dokaj slabo znana, prve prave sledove so odkrila šele avtocestna izkopavanja v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja na Štajerskem (Slivnica, Spodnje Hoče, Pobrežje)⁵¹, v Prekmurju (Grofovsko,⁵² Nova tabla,⁵³ Močna ob Pesnici,⁵⁴ Popava I,⁵⁵ Pod Kotom – jug pri Krogu⁵⁶ in sever pri Krogu,⁵⁷ Kotare – baza,⁵⁸ Pod Kotom – cesta,⁵⁹ Nedelica⁶⁰), v okolici Ljubljane (Dragomelj,⁶¹ Podgorica,⁶²

²⁸ Aubelj 1999.

²⁹ Bitenc, Knific 2001.

³⁰ Bratož 2000.

³¹ Gleischer 2000.

³² Guštin 2002.

³³ Djurić et al. 2003.

³⁴ Knific 2004a; Pleterski 2004.

³⁵ Horvat 2006a, 2006b; Ogrin 2006; Pleterski 2006.

³⁶ Pleterski 2008a.

³⁷ Pleterski 2008b.

³⁸ Pleterski 2008c.

³⁹ Guštin 2008.

⁴⁰ Pleterski 1990a.

⁴¹ Npr. Pleterski 1996.

⁴² Knific 1999a.

⁴³ Ciglencečki 1981.

⁴⁴ Cunja 1996.

⁴⁵ Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002, 72–73.

⁴⁶ Ciglencečki 2000.

⁴⁷ Pleterski 2008a.

⁴⁸ Knific 1988; Sagadin 1998.

⁴⁹ Pleterski, Belak 2002a.

⁵⁰ Šavel 2008.

⁵¹ Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002.

⁵² Novšak 2002a.

⁵³ Guštin, Tiefengraber 2002; Pavlovič 2008.

⁵⁴ Tica 2008a.

⁵⁵ Cipot 2008.

⁵⁶ Šavel 2002.

⁵⁷ Kerman 2008.

⁵⁸ Kerman 2002.

⁵⁹ Tušek 2002.

⁶⁰ Lazar 2008.

⁶¹ Turk 2002.

⁶² Novšak 2002b.

Pržanj⁶³), na Dolenjskem (Zagorica,⁶⁴ Kompolje – Pod malnom⁶⁵) in Gorenjskem (Peračica⁶⁶). Nova najdišča so predstavljena v zbornikih *Zgodnji Slovani* (2002), *Zemlja pod vašimi nogami* (2003) in *Srednji vek* (2008).⁶⁷

Sledovi najzgodnejše poselitve se kažejo tudi v novoodkritih in ponovno prepoznanih žganih zgodneslovanskih grobovih 7. in 8. stoletja, ki se jim je posvetil Andrej Pleterski.⁶⁸

Najbolje raziskani območji sta Gorenjska in Štajerska, kjer je tudi največja gostota izkopanih najdišč, večinoma sicer grobišč, iz časa od 8.–11. stoletja. Poselitev drugih predelov Slovenije je manj izrazita, kar je tudi posledica stanja raziskav, bele lise pa so jugozahodna Štajerska, Notranjska ter Bela in Suha krajina.

Med večjimi centri poselitve izstopata predvsem Kranj in Ptuj, z izpričanimi cerkvenimi stavbami in velikim številom grobov oz. grobišč iz obravnavanega obdobja. O statusu teh dveh naselbin poteka med zgodovinarji diskusija, ali ju lahko obravnavamo kot neagrarni, torej že kot zarodka poznejših srednjeveških mest.⁶⁹ Podeželska poselitev je prepoznavna večinoma preko grobišč, vaških in od 9. stoletja dalje tudi ob cerkvah.

Najbolje raziskani del Slovenije je zagotovo Blejski kot, in to po zaslugi večdesetletnih raziskav Staneta Gabrovca,⁷⁰ Jožeta Kastelica,⁷¹ Andreja Valiča,⁷² Timoteja Knifica in Andreja Pleterskega, ki so obravnavali zgodnesrednjeveško poselitev Gorenjske iz več zornih kotov.⁷³ T. Knific je pripravil pregled poselitve za zbornik *Bled, 1000 let*,⁷⁴ zadnji pregled raziskav in poselitve Blejskega kota pa v objavi gradiva z zgodnesrednjeveške naselbine na blejski Pristavi.⁷⁵

Poselitev Kranja in Gorenjske so obravnavali Jože Kastelic,⁷⁶ Andrej Valič⁷⁷ ter kot zadnji Milan Sagadin v svojem doktorskem delu *Od Karnija do Kranja. Arheološki podatki o razvoju poselitve v antičnem in zgodnesrednjeveškem obdobju*.⁷⁸

Najzgodnejšo slovansko poselitev Štajerske (nižinski naselbin v Spodnjih Hočah in Slivnici pri Mariboru ter ponovno uporabo poznoantičnih višinskih naselbin na Tinju, Ančnikovem gradišču, Brinjevi gori in Zbelovski gori) sta

obravnavala Slavko Ciglencečki in Mira Strmčnik Gulič.⁷⁹ Tem najdiščem lahko dodamo še posamične najdbe, ki nakazujejo poselitev Pošte in Starega gradu nad Radljami ob Dravi v 9.–10. stoletju.⁸⁰ Poselitev Ptuja in neposredne okolice zaenkrat nakazujejo predvsem grobišča, le na ledini Štuki – Marof na Ptuj, so bili najdeni naselbinski objekti 8. in 9. stoletja⁸¹ ter na Turnišču natančneje nedoločljivi naselbinski ostanki.⁸²

V okolici Ljubljane so bile pred nedavnim odkrite nižinske naselbine v Dragomlju,⁸³ na Pržanu⁸⁴ in v Podgorici,⁸⁵ dva avarskodobna jermenska jezička pa sta bila najdena na Homu nad Soro.⁸⁶

Jugovzhodna Slovenija je za zdaj videti dokaj prazna, vsaj kar zadeva nižinsko poselitev, vendar je med zanimivejšimi naselbinami, kjer se nakazuje stik staroselcev in prišlekov, prav Mokronog. Grobišče kaže vztrajanje staroselcev v 7. stoletju, v naselbini najdena keramika pa mešanje tehnologij obojih.⁸⁷ Sledove poselitve nakazujejo tudi posamične najdbe na poznoantičnih višinskih naselbinah na Korinjskem hribu,⁸⁸ Sv. Lambertu pri Pristavi nad Stično,⁸⁹ Gradcu pri Veliki Strmici⁹⁰ in Zidanem gabru nad Mihovim.⁹¹

Poselitev Primorske in obalnega predela, kamor je slovanska naselitev segla šele po pridružitvi langobardske Furlanije in bizantinske Istre frankovskemu kraljestvu konec 8. stoletja, ni dobro znana. Pregled najdišč Vipavske doline sta leta 1976 objavila Drago Svoljšak in Timotej Knific.⁹² Ostanki naselbin staroselskega prebivalstva iz 7.–8. stoletja so bili odkriti v Ajdovščini⁹³ in na Sv. Katarini nad Novo Gorico,⁹⁴ po en stanovanjski objekt pri Gojačah na ledini Boršt⁹⁵ in na Sv. Pavlu nad Vrtovinom,⁹⁶ pomembne pa so tudi naselbinske najdbe iz Kopra⁹⁷ in Pirana.⁹⁸ Posebno zanimiva je najdba ščitne grbe iz 8. stoletja, žal brez konteksta, z Ajdovščine nad Rodikom.⁹⁹ Poznejša slovanska poselitev tega predela Slovenije nam je za zdaj razvidna le iz grobišč (glej spodaj).

V zadnjih letih se raziskave usmerjajo tudi na poselitev visokogorja. Izkopavanja na planinah (Zadnji Vogel, Klek,

⁷⁹ Ciglencečki 2000, 153–156; Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002.

⁸⁰ Karo 2007, 93–94, 120.

⁸¹ Ritonja 2008, 42.

⁸² Jevremov 1974.

⁸³ Turk 2002.

⁸⁴ Hrovatin, Turk 2008.

⁸⁵ Vičič et al. 2002.

⁸⁶ Ciglencečki 1994, t. 10b: 1,2.

⁸⁷ Pleterski, Belak 2002.

⁸⁸ Ciglencečki 1994, t. 9: 14.

⁸⁹ Karo 2007, 123–124.

⁹⁰ Karo 2007, 47.

⁹¹ Karo 2007, 143–145.

⁹² Svoljšak, Knific 1976.

⁹³ Svoljšak, Knific 1976, 53–54.

⁹⁴ Svoljšak, Knific 1976, 21, 59.

⁹⁵ Svoljšak, Knific 1976, 56–57.

⁹⁶ Svoljšak 1985; Karo 2007, 124–126.

⁹⁷ Cunja 1996.

⁹⁸ Snoj, Novšak 1992.

⁹⁹ Murgelj 2000, 50, t. 4: 1.

⁶³ Hrovatin, Turk 2008.

⁶⁴ Vičič et al. 2002.

⁶⁵ Tica 2008b.

⁶⁶ Neobjavljeno.

⁶⁷ Guštin 2002; Djurić et al. 2003; Guštin 2008.

⁶⁸ Pleterski 2008c.

⁶⁹ Kosi 2005, Kosi 2009.

⁷⁰ Gabrovec 1960.

⁷¹ Kastelic 1960a; Kastelic 1989.

⁷² Valič 1964; Valič 1969.

⁷³ Knific 1983; Pleterski 1984; Pleterski 1986; Pleterski 1989; Pleterski 2004.

⁷⁴ Knific 2004a.

⁷⁵ Knific 2008a.

⁷⁶ Kastelic 1960b.

⁷⁷ Valič 1967.

⁷⁸ Sagadin 2008.

Pečana,¹⁰⁰ Krvavec¹⁰¹) so pokazala, kako visoko je segla poselitve v zgodnjem srednjem veku.

Poseben fenomen konca 8. in 9. stoletja so ponovne krajše poselitve poznoantičnih višinskih naselbin. Omenimo lahko Zbelovsko goro, Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično in Ajdno nad Potoki. V ruševinah propadlih naselbin se najdejo predvsem posamezni kovinski predmeti in keramika, redko ostanki bivališč. Skupna značilnost teh predmetov je, da so v večini ostanki orožja in bogato okrašene oprave jezdecev in konjev, torej luksuzni predmeti in ne predmeti vsakdanje rabe. Pojav, katerega najbolj izstopajoči primer je Gradišče nad Bašljem, se časovno ujema z zakopom sebenjskega zaklada, burnim vojaškim dogajanjem na frankovskih mejah okrog leta 800 ter Ljudevitovim uporom v letih 821–822,¹⁰² ni pa še zadovoljivo pojasnjen.¹⁰³

Praktično neznane so nam zgodnesrednjeveške utrdbe. Poleg očitnih primerov Kranja in Ptuja lahko predvidevamo utrdbo tudi na primer pri Rakovi Jelši, ob izlivu Ižice v Ljubljano, ki jo označuje precejšnja količina suličnih osti, najdenih v reki Ljubljanici na tem mestu.¹⁰⁴

CERKVE

Obstoj cerkvenih zgradb je sicer pogosto nakazan z zgodnesrednjeveškimi grobovi, najdenimi okrog mlajših cerkva, le redko pa poznamo dejanske arhitekturne ostankke. Med znane primere lahko štejemo cerkve sv. Jurija pri Legnu,¹⁰⁵ sv. Marije na Blejskem otoku,¹⁰⁶ sv. Jurija v Batujah,¹⁰⁷ sv. Jurija na Ptuju¹⁰⁸ in kapeli sv. Jurija in Martina na Svetih gorah.¹⁰⁹

Pregledni članek o nastajanju cerkva na širšem ozemlju Vzhodnih Alp med 8. in 10. stoletjem sta napisala Andrej Pleterski in Mateja Belak¹¹⁰ in pri tem uporabila več vrst podatkov, arheološke (grobovi, ostanki cerkvenih zgradb), pisne vire in ostankke kamnite arhitekture. Po njunem mnenju kažejo nekatere cerkve na sedanem slovenskem ozemlju – njuna karniolaška skupina (VII) ter stavbe na Svetih gorah – znake kontinuitete krščanstva še iz poznoantičnega obdobja. Glavno obdobje nastajanja cerkvenih stavb na našem prostoru je bilo v 9. stoletju, razcvet pa prekinjen z madžarskimi vpadi.

Z ostanki kamnite arhitekture, okrašenimi s pleteninasto ornamentiko, ki prav tako nakazujejo zgodnesrednjeveške cerkvene zgradbe (npr. Slivnica pri Mariboru, Koper, Piran,

Batuje), so se ukvarjali Milan Sagadin,¹¹¹ Ivan Stopar,¹¹² Kurt Karpf¹¹³ in Matej Župančič.¹¹⁴

GROBIŠČA

Precej grobišč je bilo odkritih že zelo zgodaj v 19. stoletju, raziskave pa so se načrtno nadaljevale po drugi svetovni vojni z izkopavanji na številnih pomembnih lokacijah, kot so na primer blejska Pristava, Ptujski grad in druge.

Na osnovi gradiva z grobišča Pristava I je potekala diskusija, komu pripada odkrito gradivo. Izkopavalec Jože Kastelic je bil mnenja, da so bili tam pokopani Slovani 7. stoletja, Josip Korošec pa se je opredelil za Langobarde. Božo Škerlj je v njih videl "staro populacijo", potomce Ilirov, pri čemer je imel v bistvu prav.¹¹⁵ Joachim Werner je prepoznal v pokopanih romanizirane staroselce, čemur so pozneje pritrdili tudi drugi raziskovalci.¹¹⁶

Šele pred nedavnim so bili po dolgem času prepoznani ali na novo odkriti in objavljeni žgani pokopi slovanskih priseljencev iz 7. in 8. stoletja,¹¹⁷ ki so sicer značilni za prostor naseljevanja Slovanov (npr. Poljsko, Češko, Slovaško). Zadnje raziskave kažejo, da so ob stiku s staroselci nekateri priseljenci kmalu prevzeli tudi skeletni pokop (primer blejske Pristave¹¹⁸), nekatere skupine, ki se niso naselile blizu obstoječih staroselskih naselbin, pa so obdržale žgana grobišča (na primer Popava pri Murski Soboti¹¹⁹).

Med koncem 7. stoletja in 11. stoletjem so za slovenski prostor značilna majhna do srednje velika skeletna grobišča, sprva v bližini naselbin, pozneje, nekje med 9. in 10. stoletjem, pa se preselijo k večinoma novoustanovljenim cerkvam. Nekatera cerkvena grobišča so se ohranila praktično do danes, na nekaterih pa so prenehali pokopavati med 11–12. stoletjem.

Do manjših premikov v lokaciji grobišč je prihajalo že prej, najverjetneje na začetku 9. stoletja. Zaznavni so v prostorski ločenosti grobišč z gradivom le karantanske ali večinoma le ketlaške stopnje. Te spremembe lahko najverjetneje pojasnimo s postopnim pokristjanjevanjem in organiziranim prekinjanjem s starimi običaji.¹²⁰

Dajanje pridatkov v grobove bolj ali manj preneha v 11. stoletju, dlje se obdrži na vzhodu Slovenije, kjer je prebivalstvo živelo v madžarski državi ali na mejnem ozemlju. Ta del Slovenije med koncem 10. in 12. stoletjem zaznamujejo grobišča z belobrdskim gradivom, ki kažejo madžarske vplive ter se posledično tudi drugače razvijajo. Nova grobišča ob naselbinah nastajajo tu tudi še v času, ko je na zahodu že obvezno pokopavanje ob cerkvah.¹²¹

¹⁰⁰ Ogrin 2006.

¹⁰¹ Pleterski 2006; Pleterski, Peršič 2008.

¹⁰² Knific 1999a.

¹⁰³ Ciglencečki 1989–1990, 161; Ciglencečki 1992; Karo 2007.

¹⁰⁴ Knific 2009, 125.

¹⁰⁵ Strmčnik Gulič 1994.

¹⁰⁶ Šribar 1967.

¹⁰⁷ Svoljšak, Knific 1976, 60–77; Knific 2005.

¹⁰⁸ Tomanič Jevremov 1997.

¹⁰⁹ Korošec 1970–1971; Korošec, Korošec 1973; Stopar 1977; Zadnikar 1982, 441–448.

¹¹⁰ Pleterski, Belak 1995.

¹¹¹ Sagadin 1981.

¹¹² Stopar 1987.

¹¹³ Karpf 2000.

¹¹⁴ Vidrih Perko, Župančič 2003, 471–472.

¹¹⁵ Šašel Kos 2005, 219–247.

¹¹⁶ Knific 2008a, 25.

¹¹⁷ Pleterski 2008c.

¹¹⁸ Pleterski 2008c, 36.

¹¹⁹ Šavel 2008, 69.

¹²⁰ Sagadin 1987, 68–69.

¹²¹ Knific, Tomanič Jevremov 2005.

Na nekaterih izjemnih oz. centralnih točkah so pokopavali neprekinjeno zelo dolgo obdobje, skoraj od naselitve pa včasih celo do 18. stoletja (Kranj – Farna cerkev).

Tudi pri grobiščih je bolje raziskan del Slovenije Blejski kot. Preostali deli so manj podrobno raziskani, vendar so grobišča obravnavanega obdobja dokaj enakomerno razprostranjena.

Na zahodu Slovenije poznamo grobišči ob cerkvi sv. Marije v Bovcu¹²² ter cerkvi sv. Urha v Tolminu¹²³ in okrog Bohinja grobišča na Žalah ter na Podonjicah pri Srednji vasi.¹²⁴ Najdišča se močno zgostijo v Blejskem kotu in okolici: Žale in Brdo,¹²⁵ Mlino,¹²⁶ Pristava,¹²⁷ grad (Na sedlu),¹²⁸ Zasip (Na žalah),¹²⁹ Otok,¹³⁰ Bodešče,¹³¹ Žirovnica,¹³² Doslovče,¹³³ Begunje,¹³⁴ Predtrg pri Radovljici,¹³⁵ Smokuč¹³⁶ in v Kranju (Farna cerkev,¹³⁷ Iskra,¹³⁸ Gorenja Sava, Srednje Bitnje¹³⁹). Slabo je znano uničeno grobišče ob cerkvi sv. Mihaela v Mengšu,¹⁴⁰ bolje pa nekropole iz 10. in 11. stoletja na kamniškem Malem gradu,¹⁴¹ karantansko in ketlaško v Komendi¹⁴² in ob ljubljanski cerkvi sv. Petra.¹⁴³ Med nova odkrita spada tudi grob iz konca 8. do začetka 9. stoletja z Dolskega pri Ljubljani.¹⁴⁴

Jugovzhodna Slovenija je razmeroma prazna, poleg Svetih gor¹⁴⁵ in Roj pri Moravčah¹⁴⁶ poznamo še grobišča v Camberku¹⁴⁷ in Dobovi (Sela,¹⁴⁸ Humek,¹⁴⁹ Na gomili-
cah¹⁵⁰) ter le kratko omenjene najdbe grobov iz Ježc pri Šmartnem pri Litiji, Muljave, okoli farne cerkve v Trebnjem in iz Strahoveclj pri Zagorju.¹⁵¹

Na Koroškem se nekropola 8. in 9. stoletja v Puščavi pri Starem trgu¹⁵² najverjetneje preseli k cerkvi sv. Jurija pri Legnu.¹⁵³

Več znanih najdišč najdemo znova na Štajerskem okoli Ptuja (grad,¹⁵⁴ Turnišče¹⁵⁵) in Brezij nad Zrečami.¹⁵⁶ Grobišča z belobrdskim gradivom so v Središču ob Dravi,¹⁵⁷ Spodnji Hajdini,¹⁵⁸ na prostoru rimske vile v Radvanju¹⁵⁹ in v Zgornjem Dupleku.¹⁶⁰ Okolica Murske Sobote je razkrila grobišče naselbine na Novi tabli,¹⁶¹ žgano grobišče v Popavi¹⁶² in grobove 11.–12. stoletja v Veržeju.¹⁶³

Primorska kaže zanimivo sliko dveh poznih langobardskih grobišč v Biljah¹⁶⁴ in Solkanu¹⁶⁵ in staroselskih grobov 7.–8. stoletja v Novi Gorici,¹⁶⁶ Gojačah (Boršt in Morlek),¹⁶⁷ ob cerkvi sv. Petra v Vitovljah¹⁶⁸ in v Taboru pri Tomaju.¹⁶⁹ Zelo zanimivo, a žal še ne dokončno objavljeno ostaja staroselsko in slovansko grobišče v Predloki.¹⁷⁰ Naselitev slovanskega prebivalstva kažejo grobovi iz 9.–11. stoletja ob cerkvi sv. Jurija v Batujah¹⁷¹ in Ločniku.¹⁷²

Navidežno neposeljene se trenutno zdijo Notranjska (izkopavanja Mehtilde Urleb ob cerkvah niso dala zgodnje-srednjeveških najdb,¹⁷³ je pa bil najden zgodnesrednjeveški grob v Danah pri Starem trgu pri Ložu¹⁷⁴) ter Suha in Bela krajina (objavljene so najdbe iz okolice farne cerkve v Črnomlju¹⁷⁵), vendar pričakujemo, da se bo poselitvena slika z novimi raziskavami spremenila.

DROBNO GRADIVO

Večina znanega drobnega gradiva zgodnesrednjeveškega obdobja izvira iz zgoraj naštetih grobišč, saj so raziskave naselbin še v povojih. Precej veliko skupino tvorijo posamezne (detektorske) najdbe s poznoantičnih višinskih naselbin, dokaj najdb pa je razkrila tudi reka Ljubljana.¹⁷⁶

- ¹²² Svoljšak 2002, 274.
- ¹²³ Knific, Žbona-Trkman 1990.
- ¹²⁴ Valič, Gabrovec 1975; Vičič 1983.
- ¹²⁵ Müllner 1894, 114–115; Šmid 1908, 26–27; Knific 2008a, 21–22.
- ¹²⁶ Knific 2004a, 106–107; Knific 2008a, 22.
- ¹²⁷ Knific 2008a, 24–25.
- ¹²⁸ Valič 1964; Valič 1969; Knific 2008a, 22.
- ¹²⁹ Knific, Pleterski 1993; Knific 2008a, 23–24.
- ¹³⁰ Knific 2008a, 22.
- ¹³¹ Knific, Pleterski 1981; Knific 2008a, 22–23.
- ¹³² Korošec 1979, 77.
- ¹³³ Neobjavljeno, notica v Delu, 14. 7. 2006, stran 7.
- ¹³⁴ Knific 1978.
- ¹³⁵ Pleterski 1990b.
- ¹³⁶ Valič 1962–1963; Sagadin, Svoljšak 2006.
- ¹³⁷ Valič 1967; Valič 1978.
- ¹³⁸ Sagadin 1987.
- ¹³⁹ Valič 1962–1963; Knific 1975.
- ¹⁴⁰ Šmid 1908, 33; Vuga 1975; Knific 199b.
- ¹⁴¹ Sagadin 2001; Štular 2007; Štular 2009, 144–145.
- ¹⁴² Sagadin 2006.
- ¹⁴³ Ložar 1937; Korošec 1953; Slabe 1980–1981.
- ¹⁴⁴ Klasinc 2008.
- ¹⁴⁵ Korošec 1969; Korošec, Korošec 1973; Korošec 1976.
- ¹⁴⁶ Deschmann, Hochstetter 1880, 72; Szombathy, Toldt 1903; Pečnik 1904, 29.
- ¹⁴⁷ Breščak 2002.
- ¹⁴⁸ Korošec 1954.
- ¹⁴⁹ Guštin 1990.
- ¹⁵⁰ Stare 1960.
- ¹⁵¹ Korošec 1979, 33, 49, 70, 76.

- ¹⁵² Pleterski, Belak 2002b.
- ¹⁵³ Strmčnik Gulič 1994.
- ¹⁵⁴ Skrabar 1910; Korošec 1950; Korošec 1999.
- ¹⁵⁵ Korošec, Korošec 1953; Jevremov 1975.
- ¹⁵⁶ Pahič 1967.
- ¹⁵⁷ Korošec 1947, 36–43; Bitenc, Knific 2001, kat. 385–388; Knific, Tomanič Jevremov 2005.
- ¹⁵⁸ Skrabar 1912; Korošec 1947, 28–35.
- ¹⁵⁹ Strmčnik Gulič 1990.
- ¹⁶⁰ Ciglenečki, Knific 1979.
- ¹⁶¹ Guštin 2008a.
- ¹⁶² Šavel 2008.
- ¹⁶³ Korošec 1979, 73.
- ¹⁶⁴ Osmuk 1987.
- ¹⁶⁵ Knific, Svoljšak 1984.
- ¹⁶⁶ Svoljšak, Knific 1976, 58.
- ¹⁶⁷ Svoljšak, Knific 1976, 12–20, 57–58.
- ¹⁶⁸ Svoljšak, Knific 1976, 60.
- ¹⁶⁹ Moser 1906, 140; Moser 1906a, 177.
- ¹⁷⁰ Boltin-Tome 1986.
- ¹⁷¹ Svoljšak, Knific 1976, 60–77; Knific 2005.
- ¹⁷² Svoljšak, Knific 1976, 77.
- ¹⁷³ Urleb 1974, 1977.
- ¹⁷⁴ Slabe 1974.
- ¹⁷⁵ Korošec 1979, 20, t. 83, 84.
- ¹⁷⁶ Turk et al. 2009.

Največji del gradiva predstavlja nakit, ki je bil osnova za izdelavo kronoloških shem za obravnavano obdobje. Prva sta se jih lotila Josip in predvsem Paola Korošec, ki sta v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja predstavila prve delitve gradiva na karantansko in ketlaško fazo med 7. in 10. stoletjem.¹⁷⁷

V obdobju med njunima objavama je bil material obravnavan v sklopu dveh kolokvijev o zgodnjem srednjem veku v Sloveniji, katerih izsledki so bili objavljeni v Arheoloških vestnikih 18 in 21–22.

Leta 1980 je izšel povzetek doktorske disertacije Jochena Gieslerja, v kateri je kronološko razdelil gradivo na faze Predkottlach, Kottlach I in Kottlach II ter predlagal premik datacije faz na mlajši čas za približno 150 let (med pribl. 800–1050).¹⁷⁸

Že leta 1974 je Timotej Knific v članku o horizontalni stratigrafiji grobišča na blejski Pristavi in pozneje v svojem doktorskem delu (*Bled v zgodnjem srednjem veku. Arheološko proučevanje naselitve v mikroregiji*, 1983) predstavil delitev gradiva, ki je temeljila na delitvi Paole Korošec, na tri faze, karantansko, prehodno in ketlaško, ter premaknil začetek karantanske faze na nekoliko poznejši čas.¹⁷⁹

Zadnji, ki se je ukvarjal z opredeljevanjem karantanskega in ketlaškega materiala, je Andrej Pleterski, ki je še nekoliko razdelal časovne opredelitve T. Knifica glede na rezultate obdelave grobišča na Blejskem gradu (Sedlo).¹⁸⁰

Na tem mestu je smiselna opomba, da tuji raziskovalci pogosto še vedno uporabljajo kronologijo Jochena Gieslerja, zaradi česar prihaja do neljubih zapletov tudi v njihovih objavah, saj se datacije predmetov ne ujemajo z ostalimi evropskimi kronološkimi shemami in marsikateri avtor ugotavlja, da je vzhodnoalpska kronologija problematična.¹⁸¹ Zato so objave novih kronoloških opredelitev karantanskega in ketlaškega materiala več kot zaželeno.

Najdb "avarskega značaja" je bilo v Sloveniji dokaj malo. Spadajo v veliki večini v pozno obdobje drugega kaganata oz. v konec 8. stoletja, odkrite pa so bile najpogosteje kot posamezne najdbe na višinskih naselbinah.¹⁸² Predvidoma so prišle v last prebivalcev naših krajev po Karlovi uspešni osvojitvi avarskega ringa.

Prav tako večinoma na višinskih naselbinah je bogat tudi horizont najdb karolinškega značaja. Najeminentnejše takšno najdišče je Gradišče nad Bašljem s presenetljivo količino zelo bogatih najdb predvsem vojaške in konjske opreme s konca 8.–9. stoletja.¹⁸³ Še nekaj višinskih naselbin, s sicer glavnim razcvetom v poznoantičnem obdobju, je razkrilo manjše količine sorodnih najdb (na primer Ajdna

nad Potoki,¹⁸⁴ Zbelovska gora,¹⁸⁵ Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično¹⁸⁶).

Nekaj predmetov tega obdobja je bilo najdenih tudi v grobovih (na primer v Bodeščah,¹⁸⁷ Puščavi nad Starim trgom¹⁸⁸).

Manj je najdb, ki bi jih lahko povezovali z (Veliko)mo-ravsko. Nekaj uhanov je bilo najdenih na grobiščih (npr. na Ptujskem gradu,¹⁸⁹ Sveti gori nad Sotlo¹⁹⁰). Še manj je takih, ki kažejo sledove madžarskih vpadov ob koncu 9. in v prvi polovici 10. stoletja (Ptujski grad – grobova 13 in 262,¹⁹¹ puščične osti z Ajdne nad Potoki,¹⁹² blejske Pristave,¹⁹³ Tonovcovega gradu¹⁹⁴).

Z gradivom 2. polovice 10.–12. stoletja, ki pripada be-lobrdski stopnji in je bilo najdeno večinoma na grobiščih severovzhodne Slovenije, se v glavnem ukvarjajo hrvaški raziskovalci.¹⁹⁵

Med kovinskim gradivom zaslužita posebno omembo najdbi sebenjskega zaklada (zakladna najdba 24 kosov orodja, orožja in konjske opreme z začetka 9. stoletja)¹⁹⁶ in sekirastega surovca oz. polizdelka (oblika plačilnega sredstva 9. stoletja v severni in srednji Evropi) iz Ljubljane, ki je pomemben za raziskave zgodnesrednjeveške trgovine.¹⁹⁷

Bizantinske, karolinške in arabske novčane najdbe (Ptuj, Koper, Celje – Savinja, Rečica ob Paki (Abasidi),¹⁹⁸ Zagorje ob Savi¹⁹⁹) je obravnaval Peter Kos,²⁰⁰ opaznejše, z vzhoda uvožene predmete, na primer orientalske jagode, pa Timotej Knific.²⁰¹

Raziskave v Kopru²⁰² so poleg najdenih buzetjskih uhanov tu in v notranjosti (Koper,²⁰³ sv. Urh v Tolminu,²⁰⁴ Tomaj,²⁰⁵ Solkan,²⁰⁶ Kranj,²⁰⁷ Zbelovska gora²⁰⁸) dale tudi redke najdbe bizantinskega značaja tega časa, vendar je dogajanje

¹⁸⁴ Vidrih Perko, Sagadin 2004; Bitenc, Knific 2001, kat. 314.

¹⁸⁵ Bitenc, Knific 2001, kat. 336–340.

¹⁸⁶ Bitenc, Knific 2001, kat. 307.

¹⁸⁷ Knific, Pleterski 1981, t. 10: grob 28; t. 14, 15: grob 43.

¹⁸⁸ Npr. Pleterski, Belak 2002, t. 3: 15–18.

¹⁸⁹ Korošec 1999, 50–53.

¹⁹⁰ Korošec 1976, t. VI: 1,3.

¹⁹¹ Korošec 1999, 70–71.

¹⁹² Karo 2007, sl. 7: 1.

¹⁹³ Pleterski 2008, t. 30: 17.

¹⁹⁴ Neobjavljeno.

¹⁹⁵ Giesler 1981; Tomičič 1993; Demo 1996; Tomičič 1997; Korošec 1999, 58–69.

¹⁹⁶ Pleterski 1987.

¹⁹⁷ Knific 2004b.

¹⁹⁸ Müllner 1894a.

¹⁹⁹ Müllner 1894b.

²⁰⁰ Kos 1986, 225–232.

²⁰¹ Knific 2008b.

²⁰² Cunja 1996.

²⁰³ Cunja 1996, t. 1: 9.

²⁰⁴ Knific, Žbona Trkman 1990, sl. 2, t. 2.

²⁰⁵ Moser 1906.

²⁰⁶ Svoljšak 1986.

²⁰⁷ Valič 1978, grob 107.

²⁰⁸ Ciglencečki 1994, t. 3: 19.

¹⁷⁷ Korošec 1951; Korošec 1952; Korošec 1961; Korošec 1979.

¹⁷⁸ Giesler 1980.

¹⁷⁹ Knific 1974; Knific 1983.

¹⁸⁰ Pleterski 1982.

¹⁸¹ Prim. Thörle 2001, 90–91, 269.

¹⁸² Ciglencečki 1989–1990; Karo 2007, 146–149.

¹⁸³ Knific 1999a.

na Obali v času slovanske naselitve osrednje Slovenije še dokaj slabo znano. Sledovi langobardske Furlanije v 7. stoletju so vidni na primer v grobiščih vojščakov v Biljah in Solkanu,²⁰⁹ poznejše najdbe (Gojače, Tomaj, Rodik) pa že kažejo na frankovsko zasedbo.

Za zdaj je še najbolj problematično gradivo najzgodnejšega obdobja naselitve Slovanov, torej 7. in začetka 8. stoletja. Na nekaterih najdiščih je mogoče do neke mere zaznati stik med obojimi prebivalci, vendar še mnogo vprašanj ostaja neodgovorjenih. Prav tako je slabo prepoznaven staroselski material 7. in 8. stoletja.

Keramično gradivo je prvi obravnaval že Rajko Ložar v tridesetih letih prejšnjega stoletja.²¹⁰ Slavko Ciglenečki se je lotil grobe keramike v objavi Tinja nad Loko pri Žusmu, obdelal je tako poznoantično kot zgodnjeslovansko gradivo, kar je posebnega pomena na tem najdišču, ki nakazuje stike slovanskega in staroselskega prebivalstva.²¹¹

Razcvet so raziskave keramičnega gradiva doživele po odkritjih zgodnjeslovanskih najdišč Štajerske in Prekmurja med izkopavanji na trasah avtocest v devetdesetih letih, prvi izsledki slovanskih in tujih strokovnjakov so zbrani v zbornikih, ki ju je uredil Mitja Guštin, *Zgodnji Slovani*²¹² in *Srednji vek*.²¹³ V prvem omenjenem zborniku je T. Knific zbral tudi ves keramični material z grobišč. Benjamin Štular je v svojo tipologijo visokosrednjeveške keramike vključil tudi nekatere zgodnjesrednjeveške tipe.²¹⁴

Višjo raven arheološke interpretacije je zgodnjesrednjeveška keramika s Pristave na Bledu doživela v objavi A. Pleterskega *Kuhinjska kultura v zgodnjem srednjem veku*,²¹⁵ v kratkem pa lahko pričakujemo interpretacijo vse zgodnjesrednjeveške keramike z blejske Pristave istega avtorja.

Leta 2000 je bilo mnogo doslej neobjavljenega poznoantičnega in zgodnjesrednjeveškega keramičnega in keramičnega drobnega gradiva razstavljenega na razstavi *Od*

Rimljanov do Slovanov v Narodnem muzeju Slovenije ter leto pozneje tudi objavljeno v razstavnem katalogu.²¹⁶ Med njim je bilo predstavljenih tudi nekaj najdb iz Ljubljane, ki so leta 2009 doživele posebno razstavo v Narodnem muzeju Slovenije.²¹⁷

Zadnje večje delo, ki se ukvarja z zgodnjesrednjeveškimi drobnimi najdbami, je doktorsko delo Špele Karo, v katerem so zbrana slovenska najdišča med koncem 8. in začetkom 10. stoletja ter v risbi objavljene prenekaterne doslej neobjavljene ali le s fotografijo objavljene drobne najdbe.²¹⁸

Zbirke

Na spletni strani Inštituta za arheologijo ZRC SAZU sta dostopni dve zbirki, ki sta namenjeni raziskovalcem zgodnjesrednjeveškega obdobja.

Prva je *Libera* (http://zrcalo1.zrc-sazu.si/libera/lang_sl/predstavitev.htm), kjer je zbrana v glavnem arheološka literatura, dostopna na Inštitutu, za Evropo, Bližnji vzhod in severno Afriko, v grobem med 5. in 11. stoletjem.

Druga je *Zbiva* (<http://zrcalo1.zrc-sazu.si/zbiva/>), ki predstavlja bazo podatkov za arheologijo zgodnjega srednjega veka Vzhodnih Alp in obrobja.

Tina Milavec
Oddelek za arheologijo
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Zavetiška 5
SI-1000 Ljubljana
milavect@uni-lj.si

²⁰⁹ Knific, Svoljšak 1984; Osmuk 1987.

²¹⁰ Ložar 1939.

²¹¹ Ciglenečki 2000.

²¹² Guštin 2002.

²¹³ Guštin 2008.

²¹⁴ Štular 2007b, 378, tab. 1: tipa 1 in 2.

²¹⁵ Pleterski 2008b.

²¹⁶ Bitenc, Knific 2001.

²¹⁷ Turk et al. 2009.

²¹⁸ Karo 2007.